342
U-66

345
Ս-66

Կ. ՍՕԼԱԽԵԱՆ
(Փաստաբան)

05 FEB 2007

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԻՆԱՑ

ՄԱՍ Գ.

Տպագ. ԿՈՀԱԿ-ի, 125 Փոստարկղ, Կ. Պոլիս

1912

342
Ս-66
15 NOV 2011

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ

Սահմանադրական Նոր Օրինաց

(Վաւերացեալ Օսմ. Երեսփ. եւ Ծեր. Ժողովներէ, եւ Կայս. Իրատէով)

340
1815-ՍՕ

ԳՐԵՑ

Փաստաբան՝ Կ. ՍՕԼԱԽԵԱՆ

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
С.С.Р.А Публичная Библиотека
7/XI-1922
имени А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

Տպագր. «ԿՈՀԱԿ»ի
Ե. ՊՈԼԻՍ
(Սուլթան Համամ. Մօտ Թաքի)
1912

0 1 AUG 2013

7205 34.610

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Գիրքս «ՀԱՒԱՏՔԱԾՈՑ ՆՈՐ ՕՐԻՆԱՑ» անուամբ երբ կը մկրտեմ, անիկայ բացորոշ յայտարարութիւն մըն է թէ՝ սա ծնունդն է Օսմ. Սահմանադրական նոր կեանքին:

Աղդ մը կամ անհատ մը երբ իր ոտքը կը դնէ նոր կեանքի մը սեմէն ներս, անմիջապէս երկու դրուագներ կը ներկայանան իր առջեւ, մինն իր ապագայ յոյսերուն, իսկ միւսը իր անցեալ կեանքի յիշատակներուն, մինն մարդուն միտումը դէպի առաջ մղող, միւսը դէպի ետ քաշող:

Մարդ մը այդ երկու հակընդդէմ զօրութիւններուն մէջէն ապահովապէս իր նպատակակէտին հասնելու համար, պէտք ունի փորձառու եւ ողջամիտ ուղղութեան մը, այդ ուղղութիւնը պիտի գտնէ օրինաց դծած շաւղին մէջ միայն:

Օրինաց այս շաւիղը յարգելու եւ ժողովուրդը խաղաղօրէն անկէ առաջնորդելու պարտականութիւնը, թէպէտեւ կառավարութեան կը վիճակի. իսկ հայր մը երբ զանազան պատճառներով կը թերանայ իր պարտականութեան կիրառման մէջ, իր զաւակը որ այլեւս հասած է ինքնագիտակցութեան աստիճանին, մի՞թէ արդարանալի է հօր թերութեանց հետեւելու սխալին մէջ:

Օրէնքը սահմանուած չէ միայն կառավարութեան եւ ժողովուրդին մէջ կամուրջ մը ըլլալու, այլ անիկա յարաբերական ցանց մըն է մարդկութիւնը զիրար զօդող, եւ անոր պայմանագիրն է պարտաւորիչ ամեն անհատի համար՝ ալ անխտիր կերպով, որուն մէկ փոքրիկ զանցառութիւնը կը-

նայ խմբագրում մը յառաջ բերել իր գործերուն, եւ անով ալ ուրիշներու կազմական մեքենային: Հետեւաբար օրէնքը մարդու մը իրեն անհատական իրաւունքն է, ու չը կրնար կապտուիլ իրմէ, մինչեւ որ ինքն իր ձեռքով չը վերատէ նետէ զայն:

Անցեալ բռնակալութեան շրջանին մէջ ասոյգ էր թէ՝ բռնակալութիւնը երկաթապատ վանդակ մը քաշած էր օրէնքի վերաբերեալ հրատարակութեանց շուրջ, եւ կաշկանդած էր զայն չը ձգելու համար, որ ժողովուրդը ազատօրէն արտայայտէ իր բողոքին գոչումները. որուն մէկ ապացոյցը կրնայ իմ անձին վրայ, երբ այն ատեն ձեռնարկեցի «Ուղեցոյց ամէն անհատի» անուամբ օրինական հաւաքածոյին հրատարակութեան: Կառավարութիւնը ուզեց արգիլել զայն, իսկ ես երկու տարի անդադար պայքարելէ ետք, հազիւ կրցայ ձեռք բերել անոր յաջողութիւնը, պայմանաւ որ օրէնքի անունը չը դրոշմուի անոր ճակատը: Ջանացի ուղեցոյց ծպտեալ դիմակին տակ հաւաքել անհատի մը համար պէտք եղած օրինական գիտելիքները՝ օրինագրքի մը ձեւով, ու անով ծառայութիւն մը մատուցանելու սիրելի Ազգիս, զոր արդարեւ արժանացաւ շատ գնահատութեանց, եւ արդէն այսօր ալ անխոտոր մնացած է ա՛յն հրահանգները: Այս երկու հատորներու մէջ օրէնքի պէտքի մասին հարկ եղածն խօսած եմ ընդարձակօրէն, հոս այլ եւս աւելորդ կը համարեմ վերակրկնել զայն:

Այս նոր օրէնքները, որ դէպ աւորաբար կառավարութեան եւ ժողովուրդին մէջ եղած յարաբերութեան թելը կը կազմէ, պէտք կ՚զգամ քանի

մը խօսք ընել անոր մասին:

Բռնութեան լուծին տակ ճնշուող ժողովուրդն է միայն, որ իր ճակատագիրը ոչխարօրէն կը յանձնէ զինքը վարող կառավարութեան ձեռքին մէջ: Իսկ այն ժողովուրդը, որ ազատութեան գիտակցութեամբը եւ իր սուրբն ոյժովը կը փշրէ այն լուծը, անիկայ ինք կըստեղծէ իր եւ իրեն կառավարչին ճակատագիրը, իր միակ յոյսը դնելով իր անձնական նախաձեռնութեան ոգւոյն վրայ: Ազատագրուած ժողովուրդ մը պարտքերու շատ աւելի ծանր եւ նոր լուծ մը կ՚ստանայ իր վրայ, քան թէ բռնաշղթայուած ժողովուրդ մը, միայն սա տարբերութեամբ ոչ, մէկուն աշխատութիւնը ուրիշին համար է, իսկ միւսինը իրեն եւ հայրենեաց օգտին համար:

Հայրենիք մը՝ որ կոյտ մը դարձած է աւերակներու, եւ ճահիճ մը արեան ճապաղիքներու, ինչո՞վ կրնայ շէնցնալ, երբ անոր զաւակները փոխադարձ օժանդակութեամբ չը կարկառեն իրենց ոյժերը իրարու, ոյժ մը ուսման եւ արուեստի, ոյժ մը երկրագործութեան եւ ոյժ մը վաճառականութեան ու յառաջդիմութեան:

Այս ոյժերը այն ատեն կը գոյանան, երբ այն երկրի ժողովուրդը լարուած ըլլայ զարգացման եւ օրինաց ծանօթութեան բարդերով, ապա թէ ոչ երկիրը կը մնայ աւերակ մը, եւ իր զաւակներն ալ բուեր անոր վրայ թառած:

Օրինաց պատկերացումն եղող կառավարութիւնը կը նմանի ծառի մը, զոր պէտք ունի հոգածու պարտիզպանի մը, պարտիզպանը ինչ աստիճանով որ ոյժ մատակարարէ իր ծառին, ծառն ալ նոյն

համեմատութեամբ արդիւնք կուտայ անոր: Եթէ դադրի այս փոխադարձութեան պայմանը, այն ատեն ծառն ալ կը դադրի աճելէ ու կը տապալի փչող հովէ մը, ու կը դառնայ առաղձ մը ուրիշներու համար, գետինն ալ աւար մը օտարներուն տրամադրելի: Այս յարաբերական պայմանն է, ծանօթութիւն եւ գործադրութիւն երկրին օրինաց:

Ստոյգ է թէ, ամէն ոք ի վիժակի չէ իրաւաբանի մը չափ գիտակ ըլլալ երկրին օրինաց, սակայն կրնայ եւ պարտաւոր է միանգամայն ծանօթանալ անոր ցցուեալ կէտերուն, որոնք պարտուց եւ իրաւանց սկզբունքին հիմերը կը կազմեն: Ինչպէս որ ամէն ոք ի վիճակի չէ բժիշկ մը ըլլալ իր անձին, բայց կրնայ ու պարտաւոր է սորվիլ առողջապահական գիտելիքները, իր անձին առողջութեանը համար:

Շատ սխալ կը գործէ այն անձը, որ իր ամբողջ յոյսը կը դնէ միայն փաստաբանի վրայ, առանց ինքզինքը ենթարկելու օրինաց ծանօթութեան յոգնութեանց, փաստաբան մը չի կրնար ամէն ատեն գործի տիրոջ ակնջին փակչած օղ մը ըլլալ, բայց իր հրատարակած օրինաց գիտելիքներով շատ պատրաստ յուշարար մը կրնայ ըլլալ:

Հետեւաբար մարդ մեքենայ մը է, օրէնքն ալ զայն վարող ոյժն է, մինն չը դառնար առանց միւսին. ու ամէն մարդ ալ պարտաւոր է սորվելու զայն, առանց սպասելու միւսէն: Զի այդ խակ է իր գոյութեան եւ յաջողութեան պայմանը:

Ե. ՍՕԼԱԽԵԱՆ

Բարձրապատիւ Վեզիրս

Մ Ի Տ Հ Ա Թ Փ Ա Շ Ա

Ժամանակէ մը ի վեր Օսմ. ոյժին ենթակայ եղած ակարութեան պատճառները ծագած են ո՛չ թէ միայն արտաքին խնդիրներէ, այլ աւելի մեծաւ մասամբ՝ ներքին վարչական ուղղութեան խոտոր ընթացքէն, եւ հըպատակ ժողովրդեան իր տիրող կառավարութեան վրայ ունեցած անվստահութենէն, որուն պատճառաւ իմ հանգ. բարեյիշատակ հայրս, Սուլթան Մէճիտ Խան՝ բարեկարգութեան հրովարտակ մը հրատարակած էր, ըստ արամադրութեան Շէրիֆի օրինաց եւ բարեկարգութեան սկզբամանց, ապահովելով կենաց, ինչից, եւ պատուոյ ապահովութիւնները:

Անաւասիկ այն օրէն ի վեր՝ ապահովութեանսահմանի մէջ ապրելնուս պատճառաւ վայելած ենք մտքի ազատ փոխանակութեան բարի արդիւնքները, եւ առանք զօրավիգ մը եղած են մեզի՝ հրատարակելու մեր Սահմանադրութիւնը: Այս ուրախ պարագային մէջ, հարկ կը զգամ յայտարարել թէ՝ ձեռք բերուած այսքան յաջողութիւնները կը պարտինք նորէն հանդուցեալ Հօրս բարի յիշատակներուն, եւ թէ զինք կը նկատեմ իբրեւ վերակենդանացուցիչ Օսմ. Կառավարութեան:

Այն ժամանակուան հրատարակուած Բարեկարգութիւն (թանզիմաթ) եթէ համապատասխանէր մեր արդի պէտքերուն, այն ատեն մեր լուսահոգի Հայր անտարակոյս պէտք պիտի զգար հրատարակելու այս կերպ Սահմանադրութիւն մը, սակայն ազգին բարօրութիւն երաշխաւորող այնպիսի բերկրաբեր ուխտ մը Աստուած մեզի վերա-

պահած ըլլալով, խորին եւ մեծ շնորհակալութիւններ կը յայտնեմ անոր մասին։

Օսմ. Կառավարութեան վիճակին ենթակայ եղած փոփոխութեան առթիւ յառաջ եկած արտաքին յարաբերութեանց ընդլայնումը, անբաւական դարձուցած էր մեզի մեր վարչական ձեւը, որուն պատճառաւ նպատակ ընտրեցինք մեզի բռնալ այն խոչընդոտները որոնք արգելք դրած էին ազգին եւ երկրին նիւթական եւ բարոյական յառաջդիմութեան ընթացքին եւ հարթել անոր առջեւ երկարաձգող յառաջդիմութեան շաւիղը, որպէսզի անոր մէջ կարենան յառաջդիմել միութեամբ եւ իրարօգնութեամբ։

Այս նպատակին հասնելու համար հարկ է կառավարութեան կողմէ ապահով եւ կանոնաւոր ուղղութիւն մը ձեռք առնել, զոր կրնայ յաջողիլ այն պարագային միայն, երբ յարգելով կառավարութեան միմիայն օրինաւոր իրաւունքները, արգիլուին իր անուղիղ ընթացքները, այսինքն արգիլել մասնաւոր անհատներու եւ կամ հաւաքական խմբակցութեանց բռնաբիրութիւնները եւ բռնալ անոնց բռնութիւններէ եւ զեղծումներէ բղխելիք աւերները, այլ միայն ջանալ մեր զանազան տարրերէ բաղկացած ժողովուրդին, օգտակար ընծայելու այն անխտիր բարիքները, զորս կը վայելեն քաղաքակրթեալ ազգեր, ազատութեան, հաւասարութեան եւ արդարութեան միջոցաւ։ Ուրեմն երկրին օրէնքները եւ վարչութեան կանոնները խորհրդակցութեան եւ սահմանադրութեան հիմանց վրայ հաստատելու համար անհրաժեշտ պէտք է կազմել Օրէնսդրական Ժողովները, զորս խոստացած էի արդէն իսկ, իմ առաջին թագադրութեանս առթիւ։

Այս մասին պէտք եղած օրէնքները խմբագրելու համար Օսմ. Կառավարութեան երեւելի դիտուններէ եւ պաշտօնեաներէ յանձնաժողով մը կազմուեցաւ եւ անոնց խմբագրած օրէնքներն ալ Նախարարաց Խորհուրդի մէջ քննուելով ընդունուեցաւ, որոնցմով պահուած է Իսլամական մեծ Խալիֆայութեան եւ վեհապետական իրաւունքները, ժողովրդեան ազատութիւնը եւ հաւասարութիւնը, եւ նախարարներու եւ պաշտօնէից իրաւասութիւնները, պատասխանատուութիւնները, եւ սահմանադրական ժողովներուն ուղղուելիք հարցասղման իրաւունքը, եւ դատարաններու անկախութիւնը, պետական պիւտճէի հաւասարակշռութիւնը, եւ նահանգային վարչութեանց կեդրոնացման (մերքեզիեթ) ձեւը պահելով հանդերձ իրաւանց ընդարձակումը (թէվսիի մէզունիեթ), որոնք համապատասխան են թէ Շէրիէի օրինաց եւ թէ երկրի ու ազգի արդի պահանջներուն, որուն անհուն ցանկացող ենք, հետեւաբար Աստուծոյ օգնութեան եւ Մարգարէին հոգւոյն ապաստանելով՝ ընդունեցի այն Սահմանադրութիւնը եւ կը դրկեմ Ձեզի, եւ կը հրամայեմ որ այս օրէնքն սկսեալ գործադրութեան դրուի ամբողջ Օսմ. երկիրներու համար, եւ օր առաջ ձեռնարկուի խմբագրութեան ա՛յն օրէնքաց, զորս հարկ տեսնուած է վերոյիշեալ սկզբմանց մէջ։

Ուստի մաղթենք որ Բարձրեալն Աստուած յաջողութիւն եւ կարողութիւն պարգեւէ այն անձանց, որոնք կ՚աշխատին իրենց երկրին եւ ազգին բարօրութեան եւ յառաջդիմութեան համար։

Ի Թրիւ 1293 Զիլհիճէ 7 ի

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ՕՐԷՆՔՆԵՐ

—Օսմ. երկիրը պահելով իր երկրամասերու եւ առանձնաշնորհեալ գաւառներու ամբողջութիւնը անբաժանելի է իսպառ։

—Օսմ. երկրի մայրաքաղաքը Պոլիսն ըլլալով, ո՛եւէ առաւելութիւն չունի առանձնաշնորհեալ միւս գաւառներէն։

Օսմ. Սուլթանութեան (սալթանաթի սեմիեի օսմանիե), Մարգարէ՝ այաջորդ (խալիֆէքը ֆէսիրե) ըլլալով՝ ըստ հնաւանդ սովորութեան Օսմանի տոհմէն (սելալէի ալի) Օսմանեան տան անդրանիկ զաւակին կը պատկանի, եւ Սուլթանը դահ բարձրացած միջոցին պարտաւոր է Ընդհ. Ժողովին առջեւ (մեճլիսի ումումիսե) այսինքն Երեսփոխանական եւ Ծերակուտական ժողովներու առջեւ իսկ եթէ Ընդհ. Ժողովը գումարուած չէ տակաւին, անոր առաջին գումարման ատեն, երդում ընել Շէրիէի եւ Սահմանադրական օրինաց պահպանութեան եւ հայրենեաց ու ազգին հաւատարիմ մնալուն մասին։

—Սուլթանը՝ իբրեւ Խալիֆա, պաշտպանն է Իսլամական կրօնքին եւ Թագաւորն է (փատիշահի տիր) ամբողջ Օսմ. ազգերուն։

—Ն. Վեհափառութեան անձը նուիրական եւ անպատասխանատու է (մուզասսեսս վէ ղայր մեսուլ տըր)։

—Օսմ. տոհմի ազատութիւնը եւ անձնական ինչք ու կալուածները եւ իրենց յատկացուած ռոճիկները յատուկ օրէնքով մը ցմահ երաշխաւորեալ են ազգին կողմէ

—Սուլթանին վերապահուած են Մզկիթներու աղօթատեղիներու մէջ (խաղըպէյերտե) անուան յիշատակութիւնը եւ դրամ կտրելու, պաշտօն ու պատուանշան նուիրելու, Շէյխիւլիսլամ եւ եպարքոս որոշելու, եւ եպարքոսին կողմէ կազմուած նախարարութիւնը (հեյքը վիքիլա) վաւերացնելու, եւ ի հարկին պաշտօնանկ ընելու զանոնք, նոր օրէնքները հրատարակելու եւ գործադրութեան դնելու, եւ ամէն կերպ օրէնքները առաջարկելու, առանձնաշնորհեալ գաւառներու առանձնայատուկ պայմաններուն համեմատ բաշխումները կատարելու, ծովային եւ ցամաքային զօրութեանց վերին հրամանատարութիւն, պատերազմ հրատարակելու եւ հաշտութիւն կնքելու, դատապարտեալներու պատժոյ թեթեւացում կամներում շնորհելու, ինչպէս նաեւ Ընդհ. Ժողովոյ հաւանութեամբ ընդհանուր յանձապարանները ընդհանուր ներումներ տալու, Ընդհանուր Ժողով իր ժամանակին բանալ եւ լուծելու (զիւշաս վէ բաթիլ) եւ արտաքոյ կարգի ոստիպողականութեան առթիւ Ընդհ. Ժողովին սովորականէն առաջ նիստի հրաւիրելու եւ երեք ամսուան մէջ Երեսփոխանական Ժողովի ընտրութիւնը կատարել տալով զանոնք Ժողովի հրաւիրելու, եւ Ծերակուտական Ժողովի հաւանութեամբ Երեսփ. Ժողովը լուծելու, դաշնագրութիւններ կնքելու իրաւունքները։ Միայն, երբ խնդիրը վերաբերի պատերազմի հաշտութեան եւ վաճառականութեան եւ հողամասի մը ուրիշ մը ձգման եւ կամ միացման, եւ Օսմ. Ժողովրդեան հիմնական իրաւանց եւ կամ ծախս պատճառող դաշնագրութեան կէտերուն, այն պարագային Խորհրդարանի վաւերացումն ալ անհրաժեշտ է։ Իսկ եթէ Խորհրդարանը գումարուած չէ, Դանլիճի (նախարարական) փոփոխում տեղի ունեցած պարագային դալիք պատասխանատուութիւնը յաջորդ Դանլիճին կը վերաբերի։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ

—Օսմ–հպատակ ընդհանուր ժողովրդեան Օսմանցի անուն կը տրուի։ Ընդհանուր օսմանցիները ազատ են իրենց անձնական ազատութեան, պայմանաւ որ ուրիշի իրաւանց սահմանադրութիւնները չընեն։

Անձնական ազատութիւնը զերծ է ամեն կերպ բռնաբարութիւններէ, (բարուզցան մասուն տըր) եւ ոչ մէկ անհատ օրինաց եւ Շէրիէի տրամադրած պատճառներէն ի զատ՝ ուրիշ ոեւէ պատրուակով չը կրնար ձերբակալուիլ եւ բանտարկուիլ

Օսմ. Կառավարութեան կրօնքը իսլամութիւնն է, այս սկզբունք պահելով հանդերձ՝ երկրի խաղաղութեան եւ բարոյականին հակառակ չեղող ծանօթ ամբողջ կրօնքները ազատ են, ինչպէս նաեւ զանազան տարբերու արուած կրօնական առանձնաշնորհումներն ալ Օսմ. Կառավարութեան պաշտպանութեան ներքեւն են։

Մամալ՝ ազատ է օրինաց սահմանի մէջ, նախ քան տպագրութիւն եւ ոչ մէկ տեսակէտով ենթակայ չէ գրաքննութեան։

Օսմ. հպատակ մը ազատ է առեւտրական, արուեստական եւ երկրագործական եւ ասոնց նման ընկերութիւնները կազմելու։

Օսմ. հպատակ մը եւ կամ քանի մը անձինք հաւասարար իրաւունք ունին գրաւոր դիմումներ ընել Օսմ. Խորհրդարանին, եւ բողոքներ բառնալ պաշտօնէից դէմ, թէ ըլլայ իրենց անձնական խնդրոյն առթիւ, թէ ըլլայ ընդհանրութեան վերաբերեալ խնդրոյ մը առթիւ, պայմանաւ որ նախապէս այն մասին դիմում ըրած ըլլան պատկանած վարչութեան եւ մերժուած անկէ։

Դատաւանդութիւն (ադիլ թէտրիւ), այսինքն դպրոց ու դիտութիւն ազատ է, եւ ամէն օսմանցի օրինաց սահմանին մէջ՝ կրնայ հանրային եւ կամ մասնաւոր դպրոցները բանալ։

Ամբողջ դպրոցները կառավարութեան վերին հսկողութեան ենթակայ են, ու կառավարութիւնը պարտաւոր է հոգ տանիլ ամբողջ Օսմ. նոր սերունդի միանուագ կրթութեան, առանց դպչելու ոչ–իսլամ ցեղերու կրօնական ուսմանց ազատութեան։

Ամբողջ օսմանցիներ հաւասար են երկրի ծառայութեան մէջ, բաց առեալ իւրաքանչիւր տարբի կրօնական արգելքներէ։ Օսմ. հպատակներ՝ կառավարութեան ծառայութեանց մէջ գործածուելու համար, պէտք է դիտցած ըլլան Օսմ. լեզուն։ Կառավարութեան պաշտօններու մէջ ամբողջ Օսմանցիները անխտիր կերպով եւ ըստ արժանեաց պէտք է ծառայեցուին։

Կառավարութեան տուրքերը անհատներու կարողութեան համեմատ կը բաժնուի։

Ամեն ոք ազատ է իր ինչքի եւ ստացուածքի տիրապետութեան մէջ, միայն թէ Կառավարութիւնը հանրութեան պէտքի մը առթիւ՝ անհատի մը կալուածը անոր ձեռքէն առնելու հարկ զգացած պարագային, պէտք է կանխիկ վճարէ անոր ընթացիկ արժէքը։

Օսմ. երկրի մէջ բնակավայրները անձեռնմխելի են (մեսքեն վէ մեհնազիլ բաարուզցան մասուն տըրղար) կառավարութիւնը չունի բռնի կերպով ներս մտնելու՝ առանց օրինաց բացորոշ տրամադրութեան մը

Իւրաքանչիւր անհատ իր պատկանած դատարանէն ի զատ, բռնի կերպով ուրիշ դատարան երթալու պարտաւոր չէ։

Գրաւումը, բռնի աշխատութիւնը եւ տուգանքը արգիլուած են (մուսատրեր վէ անկարիէ վէ ճերիմէ մեմ-նու տրրլեր), միայն թէ պատերազմի միջոցին Կառավարութիւնը կրնայ բացառիկ տնօրինութիւններ ընել։

Առանց օրինաց արամագրութեան ոեւէ տուրք արգիլուած է։ Խոշտանգում եւ ո՛եւէ չարչարանքներ խստիւ արգիլուած են (իսքենճէ վէ հէր նեվի եզիեր բաթիեն վէ ֆիզիեն մեմնու տրրլեր)։

ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

(Վիլիեթլի Տէֆթէր)

Վեհ. Սուլթանը իրաւունք ունի միայն Եպարքոս եւ Շէյխիւլիսլամն ընտրելու. իսկ միւս նախարարները Եպարքոսը ինքը կ՚ընտրէ եւ կը ներկայացնէ Կայսեր վաւերացման։

Նախարարաց Խորհուրդ (մեճլիսի վիւքեղա) Եպարքոսի նախագահութեան ներքեւ կը գումարուի եւ կը զբաղի ներքին ու արտաքին խնդիրներով, իսկ հարկ տեսած պարագային՝ իր որոշումները կը ներկայացնէ Կայսեր վաւերացման։

Իւրաքանչիւր նախարար իրաւունք ունի իր ձեռնհասութեան սահմանի մէջ եղած խնդիրները տնօրինելու եւ գործադրելու, իսկ ձեռնհասութենէ վեր համարած պարագային, կը դիմէ Եպարքոսութեան։ Եպարքոսն ալ խնդիրը եթէ պարզ է, ինք կը տնօրինէ. իսկ եթէ բարդ է, Նախարարաց Խորհուրդին կը ներկայացնէ,

ինչպէս նաեւ եթէ հարկ տեսնէ Նախարարաց Խորհուրդի որոշումն ալ կը ներկայացնէ Կայսեր վաւերացման։ Իսկ Շէյխիւլիսլամը իրաւունք ունի իր ճիւղին պատկանած խնդիրները առանց իր ժողովին զրկելու, ուղղակի ներկայացնել Կայսեր (արզ էտեր)։

Նախարարութիւն՝ քաղաքական խնդիրներու մէջ հաւասարաբար, իսկ իւրաքանչիւր նախարար իր ճիւղին վերաբերեալ խնդիրներու մէջ առանձնաբար՝ պատասխանատու են Երեսփոխանական Ժողովին առջեւ։

Երեսփոխանական Ժողովոյ մէջ, երեսփոխաններէն մէկն կամ ոմանք, եթէ ուզեն ոեւէ խնդրոյ մը առթիւ, ոեւէ մէկ նախարարի մը հարցում մը ուղղել եւ կամքողք մը բառնալ անոր դէմ, առաջին անգամ պէտք է զրաւոր (թազրիր) ներկայացնեն Երեսփ. Ժողովի նախագահութեան. նախագահին կողմէ ալ առաւել մինչեւ երեք օր կը զրկուի իր պատկանած յանձնաժողովի նըկատառութեան։

Յանձնաժողովն ալ քննութիւնները կատարելէ եւ նոյն նախարարութիւնէն պէտք եղած բացատրութիւնները ստանալէ ետք, եթէ մեծամասնութեամբ հարկ տեսնեն խնդիրը Ընդհ. Ժողովին առջեւ հանելու, այն պարագային կը ներկայացնեն Ընդհ. Ժողովին. իսկ եթէ ոչ բաւական կը համարեն։ Խնդիրը Ընդհ. Ժողովին ներկայացած պարագային՝ վիճաբանութեան կենթարկուի, եւ եթէ հարկ տեսնուի բողոքեալ նախարարը կը հրաւիրուի անձամբ գալ եւ բացատրութիւն տալու. իսկ եթէ ոչ, բաւական կը համարուին։ Բողոքեալ նախարարը կրնայ իր կողմէ իրրեւ ներկայացուցիչ իր բարձրաստիճան պաշտօնեաներէն մինն զրկել, եւ կամ եթէ ինք խիստ զբաղեալ է, պատասխանատուութիւնը իր վրայ ստանձ-

նելով՝ երկու երեք օր յետաձգել իր դալուստը։

Նախարար մը թէ ըլլայ անձամբ եկած, թէ ըլլայ ներկայացուցիչ զրկած պարագային, հաբեցանղումներ կուղղուին իրեն. ժողովը եթէ արուած պատասխանները գոհացուցիչ գտնէ, բաւական համարկով կը փակէ խնդիրը. իսկ եթէ ոչ, կրնայ վստահութեան կամ անվստահութեան (իբբիտաս վե ատամ իբբիտաս) խնդիր յարուցանել, եւ ժողովի քուէին ենթարկել։

Նախարարը երբ անվստահութեան քուէ ստանայ, այլեւս կը դադրի պաշտօնավարելէ. իսկ եթէ ժողովը անգոհացուցիչ համարէ արուած պատասխանը, եւ բաղքող կողմը նախարարին դատավարութիւնը պահանջէ, այն պարագային անդամոց երկու երրորդ քուէի մեծամասնութեամբ՝ բարձրագոյն ատեանին (տիվանի ալիյի) կը յանձնուի, որք կը բաղկանան 30 անդամներէ. 10 հոգի Ծերակուտականէն, 10 Պետական Խորհուրդէն (շուրայի տեվլեթտեն) եւ 10 հոգի ալ դատարանի վճռաբեկ եւ վերաքննիչ ատեաններու նախագահներէ եւ անդամներէ։

Նախարարի մը անձնական խնդիրներու վերաբերեալ դատերը սովորական դատարաններու մէջ կը տեսնուին։ Ինչպէս նաեւ ամեն կարգի պաշտօնէից դատերը, որոնք բնաւ տարբերութիւն չունին պարզ անհատներէ։

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
C.C.C.P.A Публичная Библиотека
7/XI 1922
ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ՊԱՇՏՕՆԷՈՒԹԻՒՆ

(Մեմուրէյն)

Օսմ. ամբողջ տարբերը անխտիր կերպով զանազան պաշտօններու կը կարգուին իրենց արժանեաց համեմատ, եւ պաշտօնանկ չեն ըլլուիր մինչեւ որ չը հաստատուի իրենց ապօրէն վարմունքը, եւ կամ չը հրաժարին ինքնաբերաբար, եւ կամկառավարութիւնը չը ջնջէ այդ պաշտօնը. իսկ ուղիղ եւ բարի վարուց տէրերը կարժանանան հանդստեան թոշակի (մեսազուլիեթ մեսաշի)։ Պաշտօնէի մը հանդէպ յարգանք ընծայելը (ռայեթեթ երմէֆ) թէպէտեւ պէտք է, բայց անոր հպատակիլը օրինաց արտամադրած պարագային միայն պարտաւորիչ է։

Բարձրագոյն պաշտօնէի մը իրեն ստորադասեալ պաշտօնէին տուած հրամանը այն պարագային գործադրելի է միայն, երբ անիկայ չը հակասէ օրինաց տրամադրութեան. իսկ հակասած պարագային, պարտաւորիչ չըլլար անոր գործադրողը զերծ չը մնար պատասխանատուութենէ։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

(Մեճլիսի Ումումի)

Ընդհ. Ժողովը կը բաղկանայ Երեսփոխանական եւ Ծերակուտական (այան) ժողովներէ։

Ընդհ. Ժողովը ամէն տարի Նոյեմբերի սկիզբէն կը գումարուի առանց հրաւէրի եւ կայսեր հրամանով կը բացուի, եւ Փետրուարի վերջն ալ կը փակուի։ Այս ժո-

ղովներէն մինն առանց միւսին չեն կրնար գումարուիլ։

Կայսրը պէտք տեսած պարագային՝ կրնայ սովորականէն առաջ նիստի հրաւիրել երկու ժողովներն ալ, ինչպէս նաեւ երեսփոխաններու բացարձակ առաւելութեամբ արուած պաշտօնագրին վրայ ալ կրնայ հրաւիրել նոյն ժողովներն։ Նոյնպէս իրաւունք ունի ինքնաբերաբար, կամ Ընդհ. Ժողովի որոշումին վրայ երկարաձգել ժողովներուն նստաշրջանը։

Ժողովին բացման օրը՝ կայսրն ուղէ անձամբ կուգայ, ուղէ Նպարքոսը կը ղրկէ իր կողմէն իբրեւ փոխանորդ։ Ժողովը նախարարներու եւ Ընդհ. Ժողովոյ անդամներու ներկայութեան կը բացուի, եւ կայսեր կողմէ բացման ճառ մը կ'արտասանուի, ընթացիկ գործերու եւ ապագայ ծրագիրներու մասին։

Թէ՛ երեսփոխան մը, եւ թէ՛ ծերակուտական մը, իր ընտրութենէն եւ վաւերացումէն ետք, պարտաւոր է երդում ընել իր պատկանած ժողովին առջեւ, հաւատարիմ կենալու համար Կայսեր, եւ Հայրենիքին եւ Սահմանադրութեան։

Ընդհ. Ժողովոյ անդամներ՝ ազատ են իրենց կարծիքը յայտնելուն մէջ, ու ենթակայ չեն ոեւէ ազդեցութեան, ինչպէս նաեւ բնաւ պատասխանատու չեն իրենց արտայայտած գաղափարին առթիւ. միայն թէ ենթակայ են ներքին կանոնագրին տրամադրութեան, զոր նախագահը իրաւունք ունի գործադրելու երբ կարգապահութեան դէմ անսասած գտնուին։

Անդամի մը մասին հակասահմանադրական արարք մը եւ կամ անհաւատարիմ ընթացք մը վերագրուած պարագային, այդ ամբաստանութիւնը նկատողութեան

կառնուի ժողովին մէջ, անդամներու երկու երրորդի մեծամասնութեամբ ամբաստանութիւնը հաստատուի պարագային ամբաստանեալ երեսփոխանը կը դադրի այլեւս անդամակցութեան իրաւունքէն եւ կ'ենթարկուի պատժական օրինաց տրամադրութեան։

Անդամները իրենց քուէն անձամբ կուտան եւ կրնան ձեռնպահ ալ մնալ։

Ժողովի մը անդամակցող մը, ուրիշ ժողովի մէն ալ չի կրնար անդամակցիլ։

Ժողովը կը բացուի անդամոց թուին կէսէն մէկ առաւելութեամբ. որոշումները կը տրուին նոյն ձեւով, բացառեալ այն որոշ պարագաներէն, որուն մասին երկու երրորդի մեծամասնութեան պէտքը տրամադրուած է նախապէս. ձայնի հաւասարութիւն եղած պարագային նախագահին հակած կողմը մեծամասնութիւն կ'համարուի։

Անհատ մը իր անձնական խնդրոյն առթիւ մինչեւ որ անոր պատկանած նախարարութեան չը դիմէ, իրաւունք չունի Ընդհ. Ժողովին դիմելու։ Թէ նախարարական խորհուրդին կողմէ, թէ՛ երեսփոխանական եւ թէ՛ ծերակուտական ժողովներու կողմէ կրնայ նոր օրինագիծ մը եւ կամ բարեփոխում առաջարկուիլ ժողովին, խնդիրը եւ կու ժողովին մէջ ալ ընդունուած պարագային, կը ներկայացուի կայսեր վաւերացման. կայսրը երբ վաւերացնէ զայն՝ այն ատեն կ'անցնի օրէնքի կարգ, իսկ եթէ կայսրը չը վաւերացնէ, ու ետ վերադարձնէ վերաքննուելու համար, այդ պարագային նախ պայման է որ, կայսրը երկու ամսոյ մէջ արտայայտած ըլլայ իր կամքը, երկրորդ՝ վերաքննութիւն պահանջուած կէտը ժողովին կողմէ վերստին վիճաբանութեան ենթարկելու հաւանութիւնը ժողովի երկու երրորդի բացարձակ ա-

ռաւելութեամբ ըլլայ. իսկ եթէ խնդիրը սահպողական է, (միւսպահել իսկ) այն ատեն Կայսրը պէտք է որ, տասն օրուան միջոցին կա՛մ վաւերացնէ եւ կա՛մ վերադարձնէ զայն։

Օրինագիծ մը նախ Երեսփոխանական Ժողովին մէջ նկատողութեան կառնուի, եւ ապա կը ղրկուի Մերակուտականին։ Օրինագիծ մը նախ կը տպուի, եւ օրինակները անդամներու բաշխուելէ վերջ նկատի կ'առնուի։

ՄԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

(Մեճլիսի Այան)

Մերակուտական Ժողովոյ անդամները կ'ընտրուին ուղղակի Կայսեր կողմէ, եւ թիւն ալ Երեսփոխանական Ժողովոյ անդամներու թիւի երկու երրորդէն չը պէտք է գերազանցէ։

Մերակուտական ընտրուելու համար պէտք է որ հանրային ծառայութիւն մը մատուցած ըլլայ երկրին, եւ կամ կարեւոր պաշտօնները վարած ըլլայ, եւ թէ քառասուն տարիքը լրացուցած ըլլայ։

Մերակուտականութիւնը ցկեանս է (գայտը հայաթ տըր)։ Մերակուտականի մը ամսաթոշակը տասը հազար ղրուշ է։ Մերակուտականին պաշտօնն է Երեսփոխանական Ժողովէն ղրկուած ծրագիրները քննել, այս ծրագիրները եթէ հակառակ չեն երկրին մէջ գտնուած կրօնքներու եւ կայսերական իրաւանց եւ ազատութեան եւ Սահմանադրութեան օրինաց եւ երկրի ամբողջութեան եւ երկրի խաղաղութեան եւ վատահութեան եւ Հայ-

ռենիքի պաշտպանութեան եւ ընդհանուր բարոյականի. այն ատեն կ'ընդունուի եւ կը յանձնուի Եպարքոսին, կայսերական վաւերացման համար, իսկ եթէ հարկ տեսնէ բարեփոխելու, դարձեալ Երեսփոխանական Ժողովին կը վերադարձնէ բարեփոխելու համար (թաստիղ վէ թասհիհ իյիւն)։

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

(Մեճլիսի Մեբուսան)

Երեսփոխանական Ժողովոյ անդամներու թիւը կը կազմուի իւրաքանչիւր յիսուն հազար անձի կողմէ մէկ երեսփոխան ընտրելու հաշուով։

Կառավարութեան պաշտօնեայ մը կրնայ երեսփոխան ընտրուիլ, պայմանաւ որ ձգէ իր պաշտօնը։

Անձ մը՝ թէ՛ երեսփոխան եւ թէ՛ պետական պաշտօնեայ չի կրնար ըլլալ, այլ նախարար կրնայ ընտրուիլ պահելով իրեն երեսփոխանութիւնը միանգամայն.

Երեսփոխան ընտրուելու իրաւունքէն զրկուած են Ա. Օսմ. հպատակ չեղողները, Բ. օտար կառավարութեան մը քով պաշտօնավարող օսմանցիները, Գ. թուրքերէն լեզուն չը գիտցողները, Դ. երեսուն տարիքը չը լրացնողները, Ե. ընտրութեան միջոցին անհատի մը քով ծառայութեան մէջ գտնուողները, (պիր ֆիմսեսին խըզմէթքարլըղընտա պուլունան) Զ. սնանկութիւն կրողներէն անոնք, որոնք պատուոյ վերակոչում (իյատի իյրիպար) ըրած չեն տակաւին, Է. վատահամբաւ անձինք (սուի հալ իլէ միշքեհիր օլան) Ը. անհատական իրա-

ւունքներէ զրկուածները (հաճր օրէնսնալար) Թ. քաղաքական իրաւունքներէ զրկեալները (հուզուզը սեասիսեն մահրում օրանալար) Ժ. օտարահպատակութեան դիմելու փափաքողները։

Երեսփոխանական ընդհ. ընտրութեան տարեշրջանը չորս տարի է, անկէ վերջ կրնան վերընտրուիլ դարձեալ։ Երեսփոխան մը զինք ընտրող շրջանակին ներկայացուցիչը չի համարուիր միայն, այլ ընդհ. օսմ. երկրին։

Ընտրողները իրենց ընտրելիք երեսփոխանը պէտք է որ իրենց քաղաքացիներէն ընտրեն։

Կայսեր հրամանով երեսփոխանական ժողովը երբ լուծուի, (տաղըլտըղը հալտ) այն օրէն սկսեալ առաւել մինչեւ 3 — 6 ամիս պէտք է ձեռնարկել նոր ընտրութեան։ Երեսփոխան մը ուրէ պատճառաւ դադրած պարագային, անոր տեղ ուրիշի մը ընտրութեան պէտք է ձեռնարկել, որուն պաշտօնը կը տեւէ մինչեւ ընդհանուր ընտրութեան թուականը։ (Իսթիխապը ումումիկ զասար)։

Իւրաքանչիւր երեսփոխանի տարեկան երեսուն հազար զրշ. տարեթոշակ կը վճարուի, եւ ինչպէս նաեւ երթեւեկութեան ծախսերը. իսկ եթէ անոր շրջանի տեւողութիւնը երկարաձգեն. իւրաքանչիւրի ամսական յիսուն ոսկիէն վարձք կը վճարուի։

Երեսփոխանական ժողովոյ առաջին նախագահը եւ երկրորդները իւրաքանչիւր տարեշրջանին նոր ընտրութեամբ կ'ընտրուին։

Երեսփոխանական ժողովոյ նիստերը հրապարակաւ կը կատարուին, (ալենի տըրղեր) իսկ եթէ նախարարաց խորհրդոյ կողմէն եւ կամ տասներկու երեսփոխաններու առաջարկութեամբ դռնփակ ընել հարկ զգացուի (խաֆի եափմաֆ) այն ատեն ժողովոյ մէջ վիճաբանութեան կը

դրուի, ժողովը եթէ մեծամասնութեամբ հաւանի անոր, այն ատեն դռնփակ կ'ըլլայ։

Երեսփոխան մը ժողովի նստաշրջանին մէջ ուրէ ամբաստանութեան ենթարկուած պարագային, մինչեւ որ ժողովի մեծամասնութեամբ չը հաստատուի այդ ամբաստանութիւնը, կառավարութիւնը իրաւունք չունի ձերբակալել զայն, այլ միայն ոճիր մը (ֆիւնիա վէ ֆիւնայէր) գործած վայրին մէջ եւ կամ անմիջապէս եռքը (պիր ֆիւնիա վէ եռ ֆիւնայէր իֆրա եսեր իֆեն վէ եա իֆրաի միւրեաֆիպ թուրըլմասրգնա թէվֆիֆ վէ մուհաֆեզէ օրունամազ) ձեռք բերած միջոցին, կրնայ ձերբակալել զայն։

Երեսփոխանական ժողովոյ պաշտօնն է նկատի առնել իրեն յանձնուած բարենորոգման ծրագիրներն ու տեղեկագիրները եւ պիւտճէի հաշուեկշիռը եւ օրինագիծները եւ նախարարութիւններէն ու վարչապետութենէն եկած պաշտօնագրերը եւ անդամներու կողմէ տրուած պահանջագրերը (բագրիր) զորս նախարարութեան հետ խորհրդակցելէ ետք, կամ կ'ընդունի եւ կամ կը մերժէ։

ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐ

(Մունսիֆէմէ)

Կայսեր հրամանով որոշուած (իրատէի սենիէե իլէ նասպ օլունանը) դատաւորները ցմահ են ու պաշտօնանկ չեն կրնար ըլլալ, մինչեւ որ օրինաց հակառակ վարմունքի մէջ չի գտնուին, կրնայ հրաժարականնին իսկ ընդունուիլ։

Դատերը հրապարակաւ պէտք է կատարուին, այլ ամօթալի խնդրոյ մը առթիւ, դատաւորը եթէ ուզէ կրնայ դռնփակ կատարել։

Ոչէ դատարան մը իրաւունք չունի մերժելու իր ձեռնհասութեան սահմանին մէջ եղած դատերը, ինչպէս նաեւ ընդհատելու զանոնք երբ սկսած է արդէն. այլ գործին աչքը երբ ուզէ ձեռնթափ ըլլալ, այն պարագային ալ արդելք մը չի կրնար ըլլալ անոր։

Իւրաքանչիւր դատը իր պատկանած դատարանին մէջ կը տեսնուի։ Կառավարութեան եւ անհատներու մէջ եղած դատերն ալ սովորական դատերու նման դատարաններու մէջ պէտք է տեսնել։ Դատարանները զերծ են ամէն տեսակ միջամտութիւններէ (հեր նեվ միւտախէլէեն ազատ տիրլեր)։

Շէրիէի դատարանը միայն իր ճիւղին եւ քաղաքական դատարաններն ալ (մեհմէֆիմի նիզամիէ) իրենց ճիւղին պատկանած խնդիրները նայելու իրաւունքը ունին միայն։

Դատարանէն դուրս ինչ անունով որ ալ ըլլայ, դատաւորական հանդամանքով, դատաւոր եւ յանձնաժողով

եւ այլն կարգել արդիլուած է խստօր, այլ միայն ներելի է այն պարագային, երբ խնդիրը դատարանի մէջ է եւ դատարանի հաւանութեամբ եղած է։

Դատաւոր մը ուրիշ ամսականաւոր պաշտօնի չի կրնար ծառայել։ Շատ տեղեր ընդհ. դատախազները (միւտտայ ումումիլեր) պէտք է կարգուին։

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԱՏԵԱՆ

(Տիվանի Ալի)

Բարձրագոյն ատեանը երեսուն անդամներէ կը բաղկանայ, որոնցմէ տասը ծերակուտականներէ, տասը՝ պետական խորհուրդէն (շուրայի տեվլեթսկի) եւ տասն ալ՝ դատարանի վերաքննիչ (իսթինաֆ մահքեմէսի) եւ վճռաբեկ ատեաններու (թեմեիզ մահքեմէսի) անդամներէն եւ նախագահներէն կ՚ընտրուին վիճակաւ (գուրայ իլէ) եւ կը վաւերացուին կայսեր հրամանով։ Ասոնց պաշտօնն է դատել նախարարներու եւ եպարքոսին եւ վճռաբեկ ատեանի անդամներու եւ նախագահին մասին եղած ամբաստանութիւնները։

Բարձրագոյն ատեանը երկու ճիւղի կը բաժնուի, Ա. ճիւղը՝ ամբաստանիչ ատեան (հեյեթեր իթիհամիէ) Բ. դատավարական ճիւղ, որուն երկու երրորդի մեծամասնութեամբ կը որոշին վճիռներ, եւ վերաքննելի չեն կրնար ըլլալ։

ԵԼԵՒՄՏԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

(*Ուսուցիչ Մալիք*)

Առանց օրէնսդրական ժողովոյ որոշման՝ նոր տուրք մը չը կրնար սահմանուիլ։ Իւրաքանչիւր պաշտօնատուն պարտաւոր է տարեգլխէն առաջ իր պիւտճէն պատրաստելու եւ երեսփոխանական ժողովին ներկայացնելու, զոր անկէ դուրս ծախս մը ընելու իրաւունք չունի։

Իսկ խորհրդարանը գոց եղած ժամանակին, պիւտճէին դուրս բացառիկ եւ անհրաժեշտ ծախսի մը պէտք զգացուած պարագային, պատասխանատուութիւնը իր պատկանած նախարարութեան վերաբերելու պայմանաւ եւ կայսեր հաճութեամբ կրնայ ծախսուիլ։

Կառավարութեան ընդհ. ելեւմտական գործերը քննելու եւ հսկելու համար ելեւմտական յանձնաժողով անուամբ (տիվանը մուհասեպաթ) յանձնախումբ մը կը կազմուի, որոնք կը բաղկանան 12 անդամներէ ու ցմահ են. միայն թէ իրենց մասին եթէ ամբաստանութիւն մը տեղի ունենայ, քննութիւն մը կը կատարուի երեսփոխանական ժողովոյ մէջ, եւ երբ հաստատուի այդ ամբաստանութիւնը, պաշտօնանկ կ'ըլլան այն ատեն։

ԿՈՒՍԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Վիլայեաթ)

Կուսակալութիւնները պէտք է կառավարուին պաշտօնի անջատման եւ իրաւանց ընդարձակման դրութեամբ (թէֆրիֆի մեզունիէթ վէ թէվսիի վեզայիֆ ուսուլ իլէ) որուն մասին յատուկ օրէնք մը պէտք է խմբագրել։

Կուսակալանիստ, (վիլայէթ) կառավարչանիստ (ղիվա) եւ նահանգներու (զազա) մէջ ընդհ. ժողովներ (մեճլիսի ուսմանի) պէտք է կազմուին ժողովրդեան քուէարկութեամբ։

Գաւառական ժողովներու պաշտօնն է, ճամբաները չինել եւ փոխադրութեան մուտուկները հաստատել, արուեստ եւ վաճառականութիւնը եւ երկրագործութիւնը զիւրացնել եւ յառաջ մղել ուսում, ու գիտութիւն եւ դաստիարակութիւն տարածել, կառավարութեան տուրքերը բաշխել եւ գանձման վրայ հսկել եւ օրինաց ու կանոնի հակառակ ընթացք մը տեսած պարագային բողոքել եւայլն, որոնք մանրամասնաբար պիտի որոշուին յատուկ օրէնքներով։

Իւրաքանչիւր նահանգի մէջ իւրաքանչիւր ազգ պէտք է ունենայ իրեն յատուկ ազգ. ժողովը (ճեմաաթ մեճլիսի) որուն պաշտօնն է վազքի կալուածներու հաստոյթները գանձել եւ մատակարարել, եւ կտակուած գումարները եւ կամ կալուածները ստանալ եւ իրենց յատկացուած տեղին յանձնել, եւ որբերու ինչքին ու կալուածներուն վրայ հսկողութիւն կատարել։ Ինչպէս նաեւ պէտք է ունենայ թաղապետական ժողով մը (պէ-

լեսիի մեճլիսի) ժողովրդական ընտրութեամբ:

Նոյնպէս իւրաքանչիւր գաւառ եւ գաւառակ պէտք է ունենայ իր թաղապետական ժողովը, նոյնպէս ժողովրդական ընտրութեամբ, որոնց մասին յատուկ օրէնք մը պէտք է պատրաստել:

ԶԱՆԱԶԱՆ
(Մեվաստ Շեքրա)

Օսմ. երկրի մէկ մասին մէջ երբ խռովութիւններ ծագելու նշոյլներ երեւնան, կառավարութիւնը իրաւունք ունի առժամանակեայ պաշարման վիճակ (իսարեի կորֆիե) հրատարակել հոն: Ուր այլեւս կը դադրին քաղաքական օրէնքները, բայց առեալ անհատական դատերը եւ քաղաքական դատերը. զոր անկէ ետք զինուորական ատեանին առջեւ կը դատուին եւ զինուորական օրէնքով կը պատժուին, որուն համար յատուկ օրէնք մը պէտք է խմբագրել:

Սահմանադրութեան օրէնքներէն ո՛եւէ մէկ յօդուած երբ փոխել հարկ ըլլայ, այդ առաջարկը պէտք է ներկայանայ նախարարաց խորհուրդէն եւ կամ ծերակուտական ժողովէն եւ կամ երեսփոխանական ժողովէն: Եւ այն ատեն խնդիրը վիճաբանութեան կ'ենթարկուի երեսփոխանական ժողովոյ մէջ, եւ եթէ ձայներու երկու երրորդի բացարձակ մեծամասնութիւն գոյացած է, ընդունելի կը նկատուի զայն, անկէ ետք ծերակուտականին կը ներկայացուի, հոն ալ երբ արժանանայ ձայներու երկու երրորդի բացարձակ առաւելութեան, ընդունելի կը համարուի այլեւս:

Ու յետոյ կը ներկայացուի կայսեր հաւանութեան. կայսրն ալ հաւանած պարագային վաւերական եւ գործադրելի կը դառնայ բացարձակապէս, բայց մինչեւ այն կէտը՝ նախկին օրէնքը շարունակելի է տակաւին:

Օրէնքի մը մեկնութեան երբ պէտքը զգացուի (թէֆսիրե շուզու�կեորիւշտիի հաշտ) խնդիրը եթէ դատական կը վերաբերի. պետական խորհուրդին, իսկ եթէ սահմանադրական է ծերակուտական ժողովին կը պատկանի:

Թղթատարին (փոստայա) յանձնուած նամակ մը եւ թղթերը գերծ են գրաւումէ, իբաց առեալ հարցաքննիչ դատաւորի (միւսթենիգ) յանձնարարութեամբ եղած գրաւումներէ:

Օսմ. ժողովուրդը ազատ է հաւաքոյթները կատարելու, ակումբները կազմելու, պայմանաւ որ անոնց նպատակը Օսմ. երկրի ամբողջութեան եւ սահմանադրութեան յեղաշրջման եւ Օսմ. տարբերու քաղաքականապէս անջատման եւ երկրի բարոյական խանգարման չի ծառայէ բնաւ:

ՆԵՐՔԻՆ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ

ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

(Մեհլիսի Այան Նիզամնամէսի Տախիլի)

Ծերակուտական ժողովոյ գլուխը կը կազմուի մէկ նախագահէ, (ռէիս) մէկ ալ փոխ — նախագահէ (ռէիս վէքիլի) եւ երկու ատենադպիրներէ։

Նախագահները կ'ընտրուին ուղղակի կայսեր կողմէ, եւ մէկ տարի կը տեւէ իրենց պաշտօնը, ու կրնան վերընտրելի ըլլալ, իսկ ատենադպիրները կ'ընտրուին ուղղակի ժողովին կողմէ եւ մէկ տարի կը տեւէ իրենց պաշտօնը, անկէ ետք վերընտրելի են։

ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

(Էնճումէնլէրը Սուրէքի Թէֆիլ վէ Վազիֆէլէրի)

Ծերակուտական ժողովոյ տրուած պաշտօնաթղթերը (եվրաք) քննութեան ենթարկելէ առաջ, նախագահութեան կողմէ կը ղրկուի իր պատկանած յանձնաժողովին։ Յանձնաժողովը ալ եթէ պէտք զգայ ընդհ. ժողովին կը ղրկէ զայն։ Յանձնաժողովները կը բաղկանան 7 — 9 անդամներէ եւ կ'ընտրուին ընդհ. ժողովին կողմէ, ասոնցմէ ի զատ երկու յանձնաժողով եւս կ'ընտրուին. մինն ծերակուտականներու կողմէ տրուած դիտողագրերը (թազրիրլեր) նկատողութեան առնելու եւ միւսն ալ տրուած խնդրագիրներու համար, ասոնք իրենց մէջէն կ'ընտրեն մէկ նախագահ եւ մէկ ալ ատենադպիր։

Օրինագիծներու Խմբագրութիւն

Ե Ի

ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄ

(Գանուն Լայիհ պարրն Թանզիմ վէ Թասդիլի)

Երեսփոխանական ժողովէն ղրկուած օրինագիծները եւ անոնց բացատրագրերը նախ ծերակուտական ժողովին մէջ կը կարդացուին հրապարակաւ, եւ ապա պէտք զգացած պարագային, անոր օրինակը տպագրելով կը բաժնուի անդամներուն ու յետոյ կը ղրկուին իր պատկանած յանձնաժողովին ի նախաքննութիւն, որոնք վերջէն իրենց հայեցակէտն ալ հետ միացնելով կը վերադարձնեն ժողովին։

Իսկ երբ ծերակուտականներէն մէկն եւ կամ քանիներ հաւաքաբար նոր օրինագիծ մը խմբագրեն, կամ օրինաց բարեփոխման առաջարկ մը ներկայացնէ ժողովին, այս առաջարկը կը ղրկուի իրեն յատուկ յանձնաժողովին, յանձնաժողովը այս մասին իր տեսակէտը պարզելէ ետք կը վերադարձնէ ծերակուտական ժողովին. ժողովը ալ հաւանած պարագային, կը ղրկուի նախարարութեան, որպէսզի նոր օրինագիծ մը պատրաստէ այդ մասին, իսկ եթէ ոչ կը մերժուի։

Յանձնաժողովը իրեն ղրկուած օրինագիծը եթէ կը-բօնքի եւ կայսրութեան հակառակ չը գտնէ, եւ ազատութեան ու սահմանադրութեան, երկրի ամբողջութեան

ներքին խաղաղութեան, հայրենեաց պաշտպանութեան եւ ընդհանուր բարոյականի սկզբունքներուն, կ'ընդունի զայն, ու կը ներկայացնէ ընդհ. ժողովին, ու հոն ալ անոր մէկ օրինակը տպագրուելով անդամներու մէջ բաշխուելէ ետք կ'ենթարկուի վիճաբանութեան, զոր կրնայ ընդունուիլ եւ կամ մերժուիլ։

Օրինագծի մը առթիւ կատարուելիք խորհրդակցութիւնը երկու կերպ է. Ա. ներկայացած օրինագիծը ժողովին մէջ ընդհանուր առմամբ կարդալ եւ օրակարգի անցնել կամ ոչ, Բ. երբ կարդալու հաւանութիւն յայտնուի ու ժողովն ալ բարեփոխելու պէտք զգայ, այդ յօդուածը կը վերադարձնէ իր պատկանած յանձնաժողովին ըստ այնմ ուղղելու համար. հակառակ պարագային յօդուած առ յօդուած կարդալը պէտք կ'ըլլայ, եթէ ընդհանուր առմամբ կարդալու պէտքը մերժուի՝ մերժուած կը նշանակէ, իսկ յօդուած առ յօդուած կարդալու հաւանած պարագային՝ սկզբմամբ ընդունուած կը նշանակէ. այն առեն իւրաքանչիւր անդամ իր կարծիքը կը պարզէ մէն մի յօդուածին առթիւ։

ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԱՏՈՒՑՈՒԱԾ

ԽՆԴՐԱԳՐԵՐ

(Հէյեթի այանա վէրիլէն արզուհալար)

Ծերակուտական ժողովոյ ալ խնդրագիր կրնայ տրուիլ, զոր պէտք է կրէ թուականը եւ բնակավայրին անունը, այս խնդրագիրը կրնայ տրուիլ նաեւ անդամներէն մէկուն միջոցաւ։

Նախագահ խնդիր կը յղէ խնդրագիրներու յանձնաժողովին, ուր խնդիրները երեք դասակարգի կը բաժնուին։ Ա. Նախարարութեան մը զրկուելիքները։ Բ. Նախարարութեան մը զրկուելով հանդերձ ամբողջ ժողովի նկատողութեան առնուելիքները, խնդրագրերը իր տիրոջ կը վերադարձուի երբ անիկա այդ մասին նախապէս չէ դիմած իր պատկանած պաշտօնատան։

Նախարար մը եթէ մինչեւ 45 օր պատասխան մը չըտայ իրեն յանձնարարուած խնդրոյ, մասին ծերակուտականին կողմէ կրկին անդամ կը դրուի, եթէ ասոր ալ դարձեալ գժկամակի, այն առեն անձամբ կը հրաւիրի բացատրութիւն տալու։

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

(Խաբինալ գարարի)

Խնդրոյ մը փութով նկատողութեան առնելու մասին թէ նախարարներէն եւ թէ ժողովոյ անդամներէն միոյն կողմէ եւ թէ նոյն իսկ խնդրարկուէն առաջարկ մը կրնայ ըլլալիք։ Ծերակուտական ժողով ազատ է, ուզէ կընդունի զայն, չուզէ կը մերժէ. իսկ եթէ մերժուի այն ատեն խնդիրը կ'ենթարկուի իրաւոլորական ընթացքին։

ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

(Խաբինալը rեյ ուսուլի)

Ժողովին մէջ երկու կերպ քուէարկութիւն կը կատարուի, առաջին հրապարակաւ (ալէնի) երկրորդ գաղտնի (խաֆի)։

Հրապարակաւն է. կամ քուէատուին անունը յիշելով (թային էսամի իլէ) զոր քուէատուն իր ձեռք գտնուած կարմիր եւ. կամ ճերմակ քուէթուղթերէն մէկն կը ձգէ. կարմիրն հաւանութեան իսկ ճերմակը մերժման նշան է եւ. կամ ոտքի կանգնելով կամ մատ վեր բարձրացնելով։

Խնդիրը եթէ ընդունուի այն ատեն նկատողութեան կառնուի ամենէն առաջ։

Քաղաքի քուէարկութիւն կըլլայ ժողովոյ մեծամասնութեան հաւանութեամբ հետեւեալ եղանակաւ։ Բրաքանջիւր անդամին երկու հատ կլորիկներ (եուվարլակլար) կը տրուին իբրեւ քուէթուղթ, մին սեւ միւսը ճերմակ, որոնցմէ սեւը հաւանութեան նշան կը համարուի, իսկ ճերմակը ոչ հաւանութեան, ժողովի ատենադպիրին կողմէ իւրաքանջիւր անդամին անունը կը կարդացուի մի առ մի, իւրաքանջիւր անդամ ընդունման համամիտ գտնուած պարագային, իրեն ձեռքի կլորիկներէն ճերմակն իրեն ներկայացած հաւանութեան տուփին մէջ կը ձգէ. իսկ սեւն ալ հակակշռի տուփին մէջ կը ձգէ. վերջէն երկու տուփերն ալ կը բացուին եւ կը համրուին եթէ երկու տուփերու մէջինները համապատասխան են իրարու, ամէն ոտեն քուէարկութիւնը օրինաւոր համարելով կոկսին սեւն ու ճերմակները զատել իրարմէ եթէ սեւերն թուով աւելի ելնեն խնդիրը ընդունուած կը նշանակէ, իսկ եթէ ճերմակներն թուով աւելի ելնեն մերժուած կը նշանակէ։

ՆԵՐԲԻՆ ԿԱՐԴԱՊԱՀՈՒԹԵՒՆ

(Ինզիպաքը տախիլիե)

Կարգապահութեան կանոններուն հակառակ վարուող անդամ նախ դիտողութիւն կստանայ, այս դիտողութեան վրայ եթէ սթափիլ-կրնայ չարունակել իր բանախօսութիւնը, իսկ եթէ ո՛չ ժողովոյ որոշմամբ տետրակի մէջ կը նշանակուի իր անունը։

Միևնոյն նիստին մէջ երկու անդամ դիտողութիւն ընդունող անդամի մը՝ նախագահի առաջարկութեամբ ժողով կրնայ միայն այն օրուան համար զրկել իր խօսելու իրաւունքէն։

Ասոր անսայող անդամ՝ եթէ դարձեալ չարունակէ խօսիլ, կը նայուի թէ, եթէ մէկ ամսուան մէջ երեք անդամ ժողովոյ հաւանութեամբ դիտողութիւն ստացած է, խնդիրը խորհրդակցութեան կը տրուի ժողովին մէջ եւ մեծամասնութեամբ պարսաւանաց քուէ կը տրուի ու կ'արձանագրուի դարձեալ իր յատուկ տետրակին մէջ։

Այս անդամ ալ եթէ դարձեալ չարունակէ իր ըմբոստ ընթացքը եւ կամ սպառնայ ոմանց վրայ եւ խըռովութիւն յարուցանէ, ժողովոյ որոշմամբ առժամապէս կը մեկուսացուի ժողովէն, զոր այն պարագային յաջորդաբար երեք նիստերէ բացակայելու կը դատապարտուի սակայն նոյն անդամ տակաւին ժողովոյ որոշումը չը տրուած՝ ինք անձամբ եւ կամ ժողովոյ անդամներէն մէկին միջոցաւ յետս կոչում եւ կամ ներողութիւն խնդրած պարագային կրնայ ներուիլ իրեն։

Ծերակուտական ժողովոյ որոշումները դռնփակ կ'ըլլան։

ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒ ՑԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Հէյէթը այանըն մէպուսան իլէ միւնասէպաքը)

Երեսփոխանական ժողովէն ծերակուտական ժողովին զրկուած օրինագիծը կամ ո եւ է խնդիր մը ծերակուտականի կողմէ երբ ընդունուի, եպարգոսութեան կը զրկուի ի գործադրութիւն։ Իսկ եթէ մերժուի, այն պարագային եթէ երեսփոխանական ժողովէն առաջարկուի երկու կողմէն ալ քանի մը անձերէ բաղկացեալ յանձնաժողով մը կազմել համաձայնութեան գալու համար. եւ ըստ այնմ խառն յանձնաժողով մը կազմելով անոր կը յանձնուի խնդրոյն լուծումը։

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ ՆԵՐԲԻՆ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ

Հէյէթը մէպուսան ճիզամնամէի տախիլի

Երեսփոխանական ժողովոյ տարեշրջանի առաջին նիստին մէջ նախագահութիւն առժամապէս ամենէն տարեցին կս տրուի իսկ ատենապետութիւնն ալ ամենէն փոքր տարիք ունեցողի մը։

Սոյն ընտրութենէ ետք կը ձեռնարկուի յանձնաժողովներու կազմութեան։

Երեսփոխանական ժողով եթէ բոլորովին նոր ընտրուած է, իրենց ընտրութեան թղթերը կը յանձնուի ընտրուած յանձնաժողովականներուն ի քննութիւն, միայն պայմանաւ որ մէն մի յանձնաժողովի անդամի թղթերը միւս յանձնաժողովի մէջ քննուին։

Սոյն քննութեան արդիւնքը վերջէն Երեսփ. ժողովին կը ներկայանայ ու հոն վաւերացուելէն յետոյ կը ձեռնարկուի գործի։ Նոր ընտիր անդամ մը տակաւին իր ընտրութիւն չը վաւերացած կրնայ անդամակցիլ ժողովներուն, եւ քուէ իսկ տալ. բայց երբ խնդիր մը ծագի իր ընտրութեան պայմաններուն մասին եւ ժողովի արուի զայն, այն ատեն պէտք է բացակայէ ժողովէն։

Ժողով եթէ բեկանէ անոր ընտրութիւնը, անվաւեր կը համարուի այլեւս։

Ժողովոյ գիւան կը բաղկանայ մէկ նախագահէ եւ երկու փոխ նախագահներէ. չորս գիւանապետներէ եւ երեք ալ հաշուակալ (մուհասէպ՝ թիթ տախիլ մէմուրի) եւ վերահսկող պաշտօնեաներէ (իտարէ վէ ինդիպաթ մէմուրլարի)։

Ժողով յետոյ կը ձեռնարկէ նախագահներու ընտրութեան Ա. Բ. Գ. անուամբ կատարուած ընտրութիւններն որոնք որ բաթրարդոյն թիւ չահին, անոնք կ'ընտրուին նախագահութեան ու խնդիրը կը ներկայացուի կայս. վաւերացման։

Կայսերական վաւերացումէն անմիջապէս եւ՝ կը ձեռնարկեն գործի, երեսփոխանական ժողով կրնայ զանազան ժողովներ ալ կազմել (էնճիւմէն) իր վերին հսկողութեան ներքեւ ու անոնց յանձնել ո եւ է խնդրոյ մը նախաքննութիւնը։

Իսկ պետական պիւտճէի քննութեան առթիւ տասնեւհինգ անդամէ բաղկացեալ յատուկ յանձնաժողով մը կը կազմեն եւ անոր կը յանձնեն նախաքննութեան գործը։

Վարչապետութեան կողմէ (մագամը սէտարէթտէն) օրինագիծ մը ներկայացած միջոցին կը կարդացուի ժողովին մէջ, եթէ հարկ տեսնուի անոր օրինակը տպագրել տալով կը բաշխուի անդամներու վրայ. եւ ապա խնդիր կը ղրկուի իր յատուկ յանձնաժողովին։

Երեսփոխաններէն մէկն կամ քանիներ՝ հաւաքաբար եւ գրաւոր կրնան նոր օրէնքի մը պէտքը եւ կամ հին օրինաց բարեփոխումը եւ կամ ջնջումը պահանջել ժողովէն։

Ժողով իր յատուկ յանձնաժողովին կը ղրկէ զայն. հոն հաւանութեան արժանանալէ ետք Երեսփ. ժողովին կը ներկայացուի, հոն ալ հաւանելէ ետք վարչապետութեան կը գրուի նոր օրինագիծ մը բերելու։

Իսկ եթէ Երդսփ. ժողով մերժէ սոյն պահանջը, մինչեւ երկու ամիս այլեւս իրաւունք չունենար խնդիր յուզելու։

ՀԱՐՑԱՊՆԴՈՒՄ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ

(Վիւֆելայի տէվլէթտէն իսթիզահը մատ)

Երեսփոխաններէն մէկը կամ ոմանք ո եւ է խնդրոյ մը առթիւ նախարարէ մը հարցում ընել ուզուած պարագային պաշտօնագիր մը պէտք է տան նախագահին զոր պիտի կարդացուի Երեսփ. Ժողովին մէջ. ժողովոյ կողմէ ալ եթէ հաւանութիւն տրուի, օր մը որոշելով նախարար կը հրաւիրուի բացատրութեան։

Նախարար նոյն օր եթէ ուզէ ինքանձամբ կուգայ, չուզէ իր կողմէն բարձրաստիճան պաշտօնեաներէն մէկն կը ղրկէ. ինչպէս նաեւ կրնայ քանի մ'օր յետաձգել իր պատասխանը, պատասխանատուութիւնը իր վրան ընտանձնելով, որոշեալ օր նախարար եւ կամ իր ներկայացուցիչ ժողովին ներկայացած պարագային, հարցում կ'ուղղի իրեն։ Այս մասին առաջին խօսքը հարցապնդում ուղղող երեսփոխանին կը պատկանի։

Նախարարին եւ կամ փոխանորդաբար եկող պաշտօնէին տուած բացատրութիւնը ժողովին մէջ խորհրդակցութեան կը տրուի. ժողով կրնայ բաւ համարելով փակել խնդիրը եւ կամ ապացոյցները պահանջել երկու կողմէն մէկէն (կամ ամբաստանողէն եւ կամ ամբաստանեալէն)

ՆԱԽԱՐԱՐԻ ՄԱՍԻՆ ԲՈՂՈՔ

(Վիւֆելա ալէյհինտէ շիֆեայէթ)

Երեսփոխաններէն մէկն եւ կամ ոմանք կրնան բողոքագիր մը տալ ո եւ է նախարարի մը վրայ։

Այս բողոքագիր կը կարդացուի ժողովին մէջ եւ եթէ յարմար դատուի կը ղրկուի յանձնաժողովին։

Յանձնաժողով՝ խնդիրը քննելէն եւ նախարարէն բացատրութիւն պահանջելէն ետք, երբ մեծամասնութեամբ բանաւոր գտնէ զայն, խնդիր կը ղրկէ Ընդհանուր ժողովին։

Ընդհանուր Ժողովին մէջն ալ երբ բանաւոր նկատուի, այն ատեն բացատրութեան կը հրաւիրուի նախարարը։

Նախարարին տուած բացատրութիւնները եթէ բաւական համարուի կը փակուի խնդիրը, իսկ եթէ ո՛չ, ժողովի բացարձակ մեծամասնութեամբ դատի կ'ենթարկուի նախարարը։

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՏՐՈՒԱԾ

ԲՈՂՈՔԱԳԻՐԵՐ

(Հեյեքե վերիլեն խսիտալար)

Ամէն օսմանցի ազատ է Երեսփոխանական Ժողովոյ բողոքագիր տալու, այս բողոքագիր պէտք է կրէ բողոքողին ստորագրութիւնը եւ բնակավայրին հասցէն՝ (որպէսզի ի հարկին դիւրութեամբ գտնուի) այս խնդրագիրը երեսփոխաններէն մէկուն միջոցաւ ալ կրնայ տրուիլ, բազմութեամբ (ճէմիյէթլէ) տրուած խնդրագրերը չեն կրնար ընդունուիլ։

Երեսփոխանական Ժողովին տրուած խնդրագիրը, նախագահ կը յղէ խնդրագրերու յանձնաժողովէն (արզուհալլար էնճիւմէնէ), ուր խնդիրը նկատողութեան առնելով երեք դասակարգի կը բաժնեն Ա. Նախարարներէն մէկուն յանձնարարելիքներ։ Բ. Նախարարներէն մէկուն յանձնարարելով հանդերձ Երեսփ. Ժողովին մէջ նկատողութեան առնուելիքները։ Գ. Ո՛չ նախարարին եւ ո՛չ ալ ժողովին յղուելու պէտք չզգացած խնդիրներ։

Ո եւ է անհատ մը իր անձնական խնդրոյն մասին նախապէս խնդրոյն պատկանած պաշտօնատան չը դիմած, չը կրնար ուղղակի երեսփոխանական ժողովին դիմել, ապա թէ ոչ կը մերժուի իր խնդրագիրը։

Խնդրագրի մը մասին տրուած որոշումը խնդրագրին եռեւ նշանակելով կը վերադարձուի իր տիրոջ։

Խնդրագրերու յանձնաժողով ամէն շաբթու տեղեկագիր մը կը պատրաստէ տրուած խնդրագիրներու համառօտ բովանդակութիւն եւ անոնց մասին տրուած որոշումներ պարունակող, այս տեղեկագրին մէկ օրինակը երեսփ. ժողովին կը ղրկուի ի տեղեկութիւն։

Նախարարներէն մէկուն ղրկուած խնդրագրերուն նախարարը պարտաւոր է պատասխանելու եւ եթէ մինչեւ 15 օր պատասխան մը չը գայ, նախագահը իրաւունք ունի կրկին անգամ պաշտօնագիր մը գրելով պատասխան ուղղելու։

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

(Մեվաստը միւսթաճելէ)

Նախարարներէն մինն եւ կամ խնդրարկուներէն մէկն եւ կամ երեսփոխան մը կրնայ ստիպողական նը-կատառուժ պահանջել իր ներկայացուցած օրինագծին եւ կամ խնդրի մասին։

Այս կերպ պահանջի մը ընդունելի ըլլալ կամ ո՛չ նախագահը ժողովի կը դնէ. եթէ ժողով մեծամասնութեամբ ընդունէ այն պարագային զայն իր պատկանած յանձնաժողովին կը ղրկուի ամէնէն առաջ նկատողութեան առնելու համար։ Եւ եթէ մերժէ, այն ատեն

սովորական խնդիրներու կարգին կը դասուի։

Նոր օրինագծի մը պատրաստութեան եւ կամ օրէնքի մը ջնջման եւ կամ բարեփոխման եւ կամ յաւելման մասին տեղի ունեցած առաջարկը երկու կերպով վիճաբանութեան կ'ենթարկուի ժողովին մէջ. Ա. Մէյ մը ընդհանուր ընթերցմամբ, երկրորդ յօդուած առ յօդուած ընթերցումով։

Ժողով մեծամասնութեամբ յօդուած առ յօդուած կարդալու որոշում տուած պարագային, մասամբ իր հաւանութիւն յայտնած կ'ըլլայ որով իւրաքանչիւր անդամ իր տեսակէտը կը պարզէ խնդրոյն ընդունելի ըլլալու եւ կամ ոչ ի մասին. եւ ապա խնդիր կը ղրկուի իր պատկանած յանձնաժողովին զոր անկէ վերադառնալէն ետք անդամ մըն ալ ընդհանուր առմամբ վիճաբանութեան կ'ենթարկուի, եթէ մեծամասնութեամբ ընդունուի վաւերացած կը համարուի այլեւս։

ՓՈՒԷԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

(Իսքիհսալը բէյըն ուսուլը վէ գայտէսի)

Փուէարկութիւն մը երեք կերպով կ'ըլլայ։ Ա. Ձեռամբարձ եւ կամ ոտնկայութեամբ։ Բ. Անուն յայտնելով (թային էսամիյլէ) այսինքն իր ձեռք դնուած եւ իր անուն տպուած քուէթուղթերէն հրապարակաւ մէկ հատն տալ։ Գ. գաղտնի քուէարկութիւն (ասոնց մասին ծերակուտական ժողովոյ քուէարկութեան բաժէի մէջ պէտք եղած ծանօթութիւնները տրուած է)

Ա. Ձեւ քուէարկութեան այսինքն

Ձեռամբարձ քուէի միջոցին եթէ ժողովի մեծամասնութեան գոյութեան մասին տարակոյս մը ծագի, կրկին անդամ կը դիմուի նոյն միջոցին եթէ այս անդամս ալ միեւնոյն արդիւնքը գոյանայ, այն ատեն դէթ մէկ անդամի պահանջմամբ կը դիմուի երկրորդ եղանակ քուէարկութեան, որ է անուն որոշելով (թաային էսամի իլո) հրապարակաւ անուն յայտնելով քուէարկութեան վերոյիշեալ պարագային առթիւ պարտաւորիչ ըլլալէն ի զատ, պարտաւորիչ է նպեւ երեսփ, դանձուն վերաբերեալ խնդիրներու առթիւ՝ ինչպէս նաեւ անդամներէն 15 հոգիի կողմէ ներկայացած պահանջի մը առթիւ։

Հրապարակաւ անուն յայտնելով քուէարկութեան

կը կատարուի հետեւեալ եղանակով.— իւրաքանչիւր երեսփոխան ունի իր քով անուն վրան տպուած երկու տեսակ քուէթուղթեր մինն ճերմակ միւսն կարմիր. ճերմակը հաւանութեան նշան է, իսկ կարմիրը մերժման, քուէարկութեան սկսուած միջոցին քուէ հաւաքող պաշտօնեան ժողովի մէջ պտտելով իր ձեռք դնուած քուէտուփը կարգաւ կը ներկայացնէ երեսփոխաններուն, որոնք հոն կը ձգեն իրենց քուէն, զոր վերջէն նախագահին կողմէ հրապարակաւ համրուելով կը հասկցուի խնդրոյն ընդունուիլ կամ ոչ։

Գաղտնի քուէարկութիւն կը կատարուի ծերակուտական ժողովին պէս ։

Երեսփոխաններէն մէկն կամ ոմանք կրնան ո եւ է խնդրոյ մը խորհրդակցութեան յետաձգումը պահանջել. ինչպէս նաեւ մէկ խնդիրին միւսէն նախադասումն առաջարկել: Ժողով եթէ մեծամասնութեամբ հաւանի առնոր, ընդունուած կը համարուի այլեւս։

Շատ մը յօդուածներէ բաղկացած օրինագծի մը մասին յօդուած առ յօդուած քուէի կը արուի, ինչպէս նաեւ պիւտճէի խնդրոյն մէջ յատուած առ յատուած քուէի կը արուի։

Ժողով կը բացուի ընդհ. անդամներու կէսէն մէկ առաւելի ներկայութեամբ. իսկ բացառեալ կարգ մը պարագաներու, որոնց մասին խօսուած է ծերակուտականի բաժնին մէջ եւ որք ժողովի երկու երկք բառի ներկայութեան կարօտ են, մնացեալ պարագաներու մէջ բաւական կը համարուի մէկ թիւի առաւելութիւնը, եւ եթէ կարծեաց հաւասարութիւն ծագի նախագահին հասկած կողմ մեծամասնութիւն չահած կ'ըլլայ։

Եպարգոսին ,նախարարի մը, ծերակուտականի մը. երեսփոխանի մը մասին եթէ ամբաստանութիւն տեղի ունենայ, տրուելիք որոշումը 2/3 մեծամասնութեամբ պէտք է որ ըլլայ։

Ինչպէս նաեւ սահմանադրութեան օրէնքի մէկ յօդուածի փոփոխման պարագային։

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՁԵՒԸ

(Սուլթանի միւզահիրէ)

Ժողովին բացումը եւ վարչութիւնը նախագահին կը պատկանի զիւանագպիրներու պաշտօնն է հսկել ատենագրութեանց վրայ։

Ժողովի բացումէն անմիջապէս ետք նախորդ նստի ատենագրութիւնները կը կարդացուի եւ զիւանի կողմէ կը վաւերացուի ։

Ժողովին եկած գրութեանց մասին տեղեկութիւններ կը հաղորդէ նախագահ, ու օրակարգը կը ծանուցանէ :

Խօսք ուզողներ առանց նախագահի արտօնութեան չեն կրնար խօսիլ, եւ մէկուն խօսած պարագային միւսը ընդմիջելու իրաւունք չունի.

Խօսողներ կարգաւ պէտք է խօսին, եւ եթէ խօսքը որեւէ օրինագծի մը մասին է, այն օրինագիծը մինչեւ որ յանձնաժողովէն (էնճիւմէն) ընդհ. ժողովին չը գայ, անընդունելի է.

Եպարգոս եւ նախարարներուն եւ կամ անոնց ղբր-

կած ներկայացուցիչ տառնցկարդին սպասելու եւ առանց նախագահէն արտօնութիւն ուզելու կրնան խօսիլ։

Երեսփոխան մը եթէ ուզէ իր անձնական խնդրոյ մը մասին բացատրութիւն տալ կրնայ խօսելու արտօնուիլ։

Խօսողն պէտք չէ որ շեղի իր նիւթէն, ապա թէ ոչ ազդարարութիւն կստանայ նախագահէն։ Երկու անգամ նախագահի խօսքին անսաստողի մասին նախագահ ժողովին կ'առաջարկէ զրկել անիկա այն օրուան նիւթին վրայ խօսելու իրաւունքէն. եթէ ժողով հաւանի մեծամասնութեամբ, այն ատեն գործադրութեան կը տրուի.

Նախագահ խնդրոյ մը վիճաբանութիւն փակելու համար, ժողովի կարծիքին կը դիմէ, մինչեւ որ մեծամասնութեամբ հաւանութիւն չը յայտնուի չը կրնար փակել եղած վիճաբանութիւնը։

Ժողովոյ մէջ խառնաշփոթութիւն տեղի ունեցած պարագային նախագահ իրաւունք ունի մէկ ժամ դադրեցնել ժողով. եթէ դարձեալ շարունակէ նոյն վիճակը հետեւեալ օրուան կը յետաձգէ.

ՆԵՐՔԻՆ ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

(Մուհաֆեզեի Ճիզամ վէ ինքիզամ)

Երեսփոխանի մը մասին տնօրինուելիք պատիժները երեք տեսակ են։ Ա. Զեկուցում (ինթար) երկրորդ պարսաւանք (թագպիհ) երրորդ առժամանակեայ արտաքսում (մեճլիսեն մուվագաթեն իխրաճ)։

Ա. Զեկուցում — Բանախօս մը երբ պատշաճութեան սահմանէն դուրս ելլէ. նախագահ իրաւունք ունի երկիցս ազդարարել անոր, երբ ասոր ալ չանսայ, նախագահ այն միջոցին անիկա տասն օրուան համար այդ նիւթին վրայ խօսելու իրաւասութենէն զրկելու մասին առաջարկ մը կը դնէ ժողովին, երբ ժողով մեծամասնութեամբ ընդունի սոյն առաջարկը, այն ատեն գործադրութեան կը դրուի այն։

Իսկ երբ որոշում տակաւին չը տրուած՝ երեսփոխան յեսս կոչում ընէ իր թերուրեան կը ներուի իրեն։

Պարսաւանք.— Այն երեսփոխան որ պաշտօնապէս զեկուցում (ինթար) ընդունելէ ետք, դարձեալ շարունակէ իր ընթացքը եւ կամ մէկ ամսուան ընթացքին մէջ առանձին առանձին երեք անգամ զրկումներ ընդունի. եւ կամ խռովութիւնները (կիւրիւլթիւ չըգարըրխան) յարուցանէ խորհրդարանին մէջ, եւ ժողովին չը մասնակցելու համար համաձայնութիւններ կազմելու նախաձեռնարկ ընէ, եւ կամ ընկերակիցներէն ոմանք նախատէ (թահգիր էտերսե) պարսաւանաց քուէի (թագպիհ ճեզասի) կ'ենթարկուի։

Առժամանակեայ արտաքսում. — Այն երես-փոխան որ պարտաւանաց քուէ ընդունելէ ետք, յետսկոչում չը յայտնէ եւ ժողովին մէջ բանութիւնները եւ չփոթութիւնները յարուցանէ եւ կամ ընդհանուր ժողովին եւ կամ նախագահին դէմ նախատալից վարմանց մէջ գտնուի. եւ կամ ծերակուտականի դէմ անուանարկութիւններ ընէ, առժամանակեայ արտաքսման կ'ենթարկուի՝ զոր այն պարագային իսկոյն ժողովէն դուրս հանուելով կարգիլուի իրեն յաջորդ երեք նիստերուն մասնակցելէ.

Վերոյիշեալ պատիժները նախագահի առաջարկութեամբ եւ ժողովի մեծամասնութեան որոշմամբ կը տրուին.

Իսկ երբ ոճիր մը տեղի ունենայ խորհրդարանի մէջ, այն ատեն զայն ձերբակալելով կը հարցաքննուի եւ կը յանձնուի եպարգոսութեան՝ դատարանին յանձնելու:

Եւ եթէ ունկնդիրներէն մէկն եղած բանավէճերուն եւ կամ տրուած որոշումներուն առթիւ հաւանութեան եւ կամ տհաճութեան ձայն մը հանէ եւ չարժում մը ընէ, դուրս կ'արտաքսուի ժողովէն:

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԻ ՄԸ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆԸ

(Մեպուսլարը բաշտեան ազիմէի իչիւն մեզունիէր)

Երեսփոխաններէն մէկն երբ հարկ ըլլայ գաւառներ երթալ պաշտօնով, պէտք է արտօնութիւն (մեզունիէր) պահանջէ ժողովէն. բայց եթէ խիստ ստիպողական պէտքի մը առթիւ ստիպուած ըլլայ մեկնիլ, կրնայ մեկնիլ առանց արտօնութեան, պայմանաւ որ իր մեկնելու շարժառիթը հաղորդէ ժողովին.

Առանց արտօնութեան գացող երեսփոխաններուն ինչպէս նաեւ արտօնութեան ժամանակ լրանալէն զկնի տակաւին չը վերադարձողներու ամսականներէն կը կտրուի:

Այն երեսփոխան որ վեց անգամ իրարու վրայ բացակայէ խորհրդարանէն չ'արտօնեալ բացակայ (ղայիպը ղայրը մեզուն) համարուելով անունը կը հրատարակուի լրագրաց միջոցաւ.

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

(Հայէքը Մեպուսանցը Հայէքը Այան իլե միւնասեպաքը)

Խնդիր մը եւ կամ օրինագիծ մը երեսփոխանական ժողովի մէջ որոշում ստանալէ ետք կը ղրկուի ծերակուտական ժողովոյ։

Իսկ երբ ծերակուտական ժողովէն բարեփոխումը ընելու համար (թասիլ եթմեք իչիւն) վերստին երեսփոխանական ժողովին վերադարձուի. այն պարագային երկու ժողովներէն խառն յանձնաժողով մը (ենճիւմեն) կը կազմուի եւ անոնց կը յանձնուի համաձայնութիւն մը ստեղծելու ջանքը։

ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿ

ՁԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆ

(Իտարէի ԷօրՓիէ)

Երկրի մը խաղաղութիւնը երբ վրդովուի, եւ կամ ապստամբութիւնները ծագին. անոր հանդարտութեան համար պաշարման վիճակ (իտարէի էօրՓիէ) կը հրատարակուի։ Այս պարագաներ եթէ խորհրդարանի բաց եղած միջոցին տեղի ունենան, պաշարման վիճակի որոշումը խորհրդարանի հաւանութեամբ կը տրուի. իսկ գոց եղած ատեն, դահլիճի (մեճլիսի վիւքէլանը) որոշմամբ կը հրատարակուի։ Որով այն օրէն սկսեալ այլեւս գործադրութենէ կը դադրին այն օրէնքները եւ կանոնները որոնք կը հակասեն պաշարման վիճակի օրինաց։

Անկէ ետք՝ երկրի պահպանութեան գործը կ'անցնի զինուորական իշխանութեան ձեռք։

Պէտք է պաշարման վիճակ հրատարակուած տեղերու անունները յատկապէս որոշել եւ հրատարակել լրագրաց միջոցաւ։ Այս խռովութեանց մասնակցող անհատը թէ ինչ աստիճանի եւ դասակարգութեան ալ որ պատկանի, կը յանձնուի պատերազմական ատեանին, եւ անոր օրէնքով կը դատուի։ Իսկ պարզ ոճրագործու-

թիւնները (ճերահիմը ատիեղեր) զերծ են պաշարման վիճակէն ու կը դատուին սովորական տեսաններուն առջեւ։

Եթէ նախ քան պաշարման վիճակի հրատարակութիւն տեղի ունեցած դէպք մը պատճառ, տուած է պաշարման վիճակ հրատարակելու, դարձեալ պատերազմական տեսանին առջեւ կը դատուի։

Զինուորական իշխանութիւն պէտք զգացած պարագային՝ իրաւունք կ՚ունենայ խուզարկելու կասկածելի տունները եւ բնակավայրերը, ձերբակալել կասկածելի անձերը եւ աքսորել զանոնք հեռաւոր վայրեր։ Հաւաքել ժողովրդեան զէնքերը. արգիլել մաքեր զրգռող (թահրիշ իզնանը միւնիպ) թերթերու գրքերու հրատարակութիւնները։

Զինուորական տեսանին յանձնուած խնդիրներու հետ յարակից եղող պարզ ոճիրներ ալ, դարձեալ նոյն տեսանին մէջ կը նայուին։

Զինուորական տեսանին գործածած օրէնքներ պատժական օրէնքներ լինելով՝ հոն ո եւ է տրամադրութիւն մը չը գտած պարագային, կը դիմէ քաղաքային պատժական օրինաց տրամադրութեան։ Պաշարման վիճակի հրատարակումէն առաջ տեղի ունեցած բայց տակաւին վճիռ չստացած ոճիրներու դատավարութիւնն ա՛լ զինուորական տեսանին կը յանձնուի։

Պաշարման վիճակի հրատարակումէն առաջ իսկ, կազմուած դաշնի ընկերութիւններն ալ ենթակայ են այս օրինաց։ Այս օրէնքին ենթակայ են նաեւ այն անձինք, որոնք թէպէտեւ պաշարման վիճակի գոտիին մէջ չեն բնակիր, այլ ուղղակի մասնակցութիւն ունեցած են պաշարման գոտիի մէջ տեղի ունեցած ոճիրին։

ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՕՐԷՆՔ

(ՃԵՄԻՅԷԹԼԷՐ ԳԱՆՈՒՆՔ)

Ընկերակցութիւն կը նշանակէ չատ մը անձերու կողմէ ոչ չահագիտական նպատակաւ՝ իրենց գիտութիւններ եւ ջանքերը չարունակաբար իրար միացնելով՝ բարոյական խմբակցութիւն մը կազմել։

Ընկերակցութիւն կազմելու համար, նախապէս հարկ չէ հրաման ստանալ կառավարութենէն. այլ միայն կազմուելէն անմիջապէս ետք, հարկ է լուր տալ կառավարութեան։

Օրինաց եւ հանրութեան բարոյականին հակառակ եղող եւ երկրի խաղաղութիւնը խանգարող եւ օսմ. ամբողջութիւն անջատող եւ արդի կառավարութեան ձեւ փոխող եւ օսմ. տարրեր իրարմէ բաժնող ընկերութիւններ արգիլուած են։

Արգիլուած է նաեւ ազգութեան եւ ցեղի նպատակաւ (ճընսիէթ վէ գավմիէթ էսաս վէ իւնվանլերիյլէ) կազմուած ընկերութիւնները։

Ընկերութեան անդամակցիլ ուզողներ՝ պէտք է որ՝ 20 տարիքը լրացուցած ըլլան ու ո եւ է եղեռնագործու-

թեամբ դատապարտուած (ճինայէքլէ մահֆիւմ) եւ քաղաքական իրաւունքներէ զրկեալ (հուզուզը մեսէ-նիէսէն մահրում) չըլլան։

Դաղտնի ակումբներ (խաֆի ճեմիէքլեր) կազմել արգիլուած է. հետեւաբար ընկերութիւն մը իր կազմութենէն ետք պէտք է որ եթէ իր կեդրոն Պոլսոյ մէջ կը գտնուի ներքին գործոց նախարարութեան, իսկ եթէ գաւառներ կը գտնուին, տեղական կառավարութեան զիմելով՝ գրաւորապէս հաղորդէ, իրենց ընկերութեան ծրագիրը, եւ այդ ընկերութեան հիմնադիր անձանց անուն եւ մականունները, արուեստ ու բնակավայրերն։ որուն հետ պէտք է կցել նաեւ ընկերութեան ծրագրին երկու օրինակները վաւերացած իրենց պաշտօնական կնիքով (նախ ծրագիրներ թուրքերէնի պէտք է թարգմանել եւ մէնոյն եղանակաւ երկու օրինակ ըլլալով հիմնադիրներու կողմէ ստորագրել եւ զմուռսով վաւերացնել)։

Ասոր փոխարէն կառավարութիւնը իշխանապետ մը կուտայ իրենց (այս պաշտօնը, Պոլսոյ մէջ, Կ. Պոլսոյ Կուսակալութեան յանձնուած է Իստանպոլ վիլայէթի)՝ զոր ընկերութիւն պէտք է հրատարակէ լրագրայ միջոցաւ։ Ընկերութիւններ թէ ըլլայ իրենց ներքին կանոնագրին մէջ փոփոխութիւնմը ներմուծած պարագային, թէ ըլլայ վարչական անդամները (հէյէթի իտարէ) եւ բնակավայրերն (մահալը իդամէթլէրի) փոխած միջոցին, դարձեալ պարտաւոր են

գրաւորապէս հաղորդել կառավարութեան, այս պարագաներու մէջ տեղի ունեցած փոփոխութեանը վաւերականութիւնը երրորդ անձի մը հանդէպ (չախսը սալիսէ գարչու) կսկսի սոյնտեղեկութիւնը կառավարութեան հաղորդուած թուականէն (այսինքն ընկերութեան մը նախկին գործադիր ժողով՝ իր պարտքին եւ կամ յանձնառութեան մասին դարձեալ պատասխանատու կը նկատուի, ցարչափ յաջորդի ընտրութիւնը հաղորդուած չէ կառավարութեան։

Կառավարութեան մէջ յատուկ տետրակ մը պէտք է բռնել եւ անոր մէջ արձանագրել տեղի ունեցած պարագաները եւ փոփոխութիւնները, եւ ի հարկին դատարանէն ուզուած պարագային ներկայացնել զայն։

Մէն մի ընկերութեան կեդրոն, երկու անդամէ պակաս չըլլալու պայմանաւ, պէտք է որոշեն այ վարչական ժողով մը (հէյէթի իտարէ), ինչպէս նաեւ անոնց մասնաճիւղերն ալ պէտք է ունենան նոյն ժողովները։ Երկրորդ՝ անոնք պէտք է արձանագրեն ընկերութեան որոշումներն եւ յարաբերութիւնները.— Երրորդ՝ ակումբի հասոյթներու եւ ծախուց մանրամասնութիւնները զոր ի պահանջել հարկին պարտաւոր են ներկայացնել տեղական կառավարութեան եւ դատարանին։

Ընկերութիւն իր յայտագիր կառավարութեան ներկայացած օրէն սկսեալ վաւերական համարուելով՝ իրաւասութիւն կըստանայ ի հաշիւ ընկերութեան իբրեւ

դատախազ (միւտտայի) թէ իբրեւ դատախազեալ (միւտտայիին ալէյհ) դատ բանալ եւ ըստ ներքին կանոնագրին վարել իրենց ներքին գործերը։

Ցանուն ակումբի, կառավարութեան դիմում եղած պարագային, պէտք է դրոշմաթղթով խնդրագիր մը ներկայացնել ստորագրուած դիւանի կողմէ։

Ակումբի մը անդամը եթէ ուզենայ տարեշրջանը չը լրացած հրաժարիլ պարտաւոր է այն տարեշրջանի ամսականներ վճարել ակումբին։ Արգիլուած է ակումբի սրահներու մէջ զէնք եւ պայթուցիկ նիւթերը դտնուեցնել, միայն թէ որսի եւ մէջի վերաբերեալ զէնքերը ներելի են պայմանաւ որ, այս պարագան նախապէս հաղորդուած ըլլայ ոստիկանութեան։

Ակումբ մը երբ հակառակ օրինաց կազմուած է, այս իր կազմութիւնն ալ չի հաղորդուի կառաւարութեան, կառավարութիւն իրաւունք կ'ունենայ գոցել այդ ակումբը եւ միանդամայն 5—25 ոսկի տուգանքի ենթարկել ընկերութեան հիմնադիրները, անոնց բնակավայր տուող կալուածատէրն։ Իսկ եթէ թագուն նպատակի մը համար կազմուած է այն ակումբը, այն պարագային կ'ենթարկուի նաեւ պատժական օրինաց յատուկ տրամադրութեան։

Ընկերութեան օրէնքին հակառակ վարուողներէն 2—10 ոսկի տուգանք կ'առնուի, իսկ սոյն ընթացքը կրկնուած պարագային, տուգանքն եւս կը կրկնուի։

Ակումբ մը երբ լուծուի, անոր պատկանած գոյքերը եթէ իրենց կանոնագրին մէջ կանխորոշ կերպով սահմանած են ո եւ է հաստատութեան մը նուիրուելու, կը տրուի անոր, իսկ եթէ ո՛չ, ակումբի անդամներու կամքէն կախեալ կը մնայ։

Բայց եթէ ակումբ գաղտնի կերպով կազմուած է եւ կառավարութեան կողմէ լուծուած է, այն պարագային կառավարութիւն իրաւունք կունենայ գրաւել այն գոյքերը։

Ընկերութիւն մը կրկնակի վաւերական ըլլալու համար, պէտք է որ Պետական խորհուրդէն եւս վաւերացած ըլլայ։

Ընկերութիւններ (ճէմիյէթլէր) ազատ են իրենց մատակարարութիւններ ընելու, բաժնեթղթեր գնելու նուէր եւ. կտակ ընդունելու, պայմանաւ որ տեղի ունեցած կտակը եւ նուէրը եթէ կալուած է, կառավարութեան հաւանութիւն եւս ստանան։ Կառավարութիւն երբ տեսնէ որ ընկերութեան պէտքի մը չը ծառայեր այդ կալուածը, ի հաշիւ ընկերութեան աճուրդի կը հանէ ու կը ծախէ եւ գոյացած արժէքը կը յանձնէ ընկերութեան։

Ոստիկանութիւն իրաւունք ունի հսկելու ընկերութեանց գումարումներու վրայ եւ միշտ բաց պէտք է ըլլան անոնց առջեւ. պայմանաւ որ ժողովատեղիին մէջ մտնել ուզող ոստիկան՝ Պոլսոյ մէջ ընդհ. ապահովութեան կողմէ (էմնիէդ ումումիէն) իսկ գաւառներու մէջ

քաղաքային ամենաբարձր (էն պէօյիւք միւլքիէ մէ-մուլարընտան) պաշտօնէի կողմէն արտօնագիր մը ներկայացնէ։

Օրինաց հրատարակութեան թուականէն սկսեալ որ է 3 օգոստ. 325 մինչեւ երկու ամիս, ինքզինք վաւերացնել չը տուող ընկերութիւն եւ ակումբներն անվաւեր կը համարուին։

Սոյն օրինաց գործադրութիւն կը պատկանի ներքին եւ դատական գործոց նախարարութեանց։

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ ՕՐԷՆՔՆԵՐ

Գործաւորներու եւ գործարանատէրերու եւ կամ թէ տնտեսական ընկերութեանց, զոր օրինակ երկաթուղիի ըէժիի եւ չոգենաւի պէս ընկերութեանց եւ եթէ իրենց ծառաներու եւ պաշտօնէից մէջ աւուրչէքի եւ կամ ամսականի յաւելման եւ այլ կէտերու մասին վէճ մը ծագի, գործաւորներ եւ կամ պաշտօնեաներ պարտաւոր են երեք հոգի պատգամաւոր ընտրել իրենց մէջէն։

Ընտրուած պատգամաւորները պարտաւոր են առեւտրական հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան (նաֆիաա նէզարէթինէ) դիմել եւ ընդարձակ խնդրագրով մը ներկայացնել իրենց պահանջները։

Գործաւորներ եւ պաշտօնեաներ իրաւունք չունին պահանջելու որ իրենք իրաւունք ունենան միջամտելու կամ հսկելու եւ կամ քննելու գործատիրոջ ներքինկանոնները եւ վարչական եղանակն ու հաշիւները. այլ միայն իրաւունք ունին զուտ իրենց գործի վերաբերեալ ամսականին եւ կամ աւուրչէքին պահանջքը յաւելում եւ հոնգստեան եւ նպաստից մասուկ հաստատելու եւ վերջապէս իրենց վերաբերեալ իրաւունքներ միայն պահանջելու։

Առեւտրական ու հանրօգուտ գործոց նախարարութեան տրուած խնդրագրին մէկ պատճէնը մինչեւ երեք օր կը հաղորդէ գործատէրոջ։

Գործատէրն ալ, պարտաւոր է առաւել մինչեւ մէկ շաբաթ, երեք հոգիէ բաղկացեալ ներկայացուցիչներ որոշելով պատասխանել եղած զեկուցման. իսկ եթէ չը պատասխանէ, ընդունած կը համարուի եղած առաջարկը։

Եւ երբ գործատէրն ներկայացնէ իր փոխանորդները, այն ատեն նախարարութիւն մինչեւ երեք օր պաշտօնեայ մը կը ներկայացնէ իր կողմէն։ Այս պաշտօնեան իր նախագահութեան տակ ժողովի կը հրաւիրէ երկու կողմի ներկայացուցիչներն եւ կը ձեռնարկէ բանակցութիւններ կատարելու։ Հրաւէրին չը պատասխանող փոխանորդներու կողմ ընդունած կը նըկատուի միւս կողմի առաջարկը։

Պատգամաւորներու մէջ եթէ համաձայնութիւն մը գոյանայ, այն ատեն իրաւարարը կը խմբագրուի եւ չ'ստորագրուի երկու կողմի պատգամաւորներու կողմէ կառավարութեան պաշտօնեան ալ կը վաւերացնէ զայն։

Իսկ եթէ համաձայնութիւն չը գոյանայ պատգամաւորներու մէջ, յայնժամ գործաւորներ եւ պաշտօնեաներ իրաւունք կ'ունենան գործադուլ հրատարակելու, պայմանաւ որ չը խափանեն գործելու եւ վարուելակերպի ազատութիւնը եւ չը կազմակերպեն ցոյցեր։

Հաշտարար ժողովի (հէյէթի իսթիլաֆիէ) տուած

որոշումը պարտադիր է երկու խումբերն ալ, ու եթէ գործատէր դժկամակի ընդունելու զայն. այն պարագային կառավարութեան ծանուցագիր մը (խիթարնամէ) ղրկելով ութ օր միջոց կուտայ անոր գործադրութեան, ու եթէ ասոր ալ դժկամակի, այն ատեն մինչեւ անոր ընդունելու օր անցնելիք օրերու համար վնասուց հատուցումը կը որոշէ, յետագայ եղանտակաւ. . . 50 հազար ոսկի վարկ ունեցող ընկերութեան մը 23 ոսկի. 100000 ոսկի վարկ ունեցողին 50 ոսկի եւ 200000 ոսկի վարկ ունեցողին 150 ոսկի. 1 000 000 ոսկի դրամագլուխ ունեցողին 250 ոսկի. իսկ անկէ աւելի դրամագլուխ ունեցողին 300 ոսկի տուգանք վճարելու կը դատապարտուի։

Գանձուելիք տուգանքը կը յատկանայ գործաւորներու հանգստեան եւ կամ նպաստից մտուկին. իսկ եթէ այդ կերպ մտուկ մը չունին, կը յատկանայ իրենց աւուրչէքներուն։

Ընկերութիւն եթէ դժկամակի վճարել այդ գումարը, գործաւորներ դատարանով կրնան գանձել. եւ իւրաքանչիւր գործաւոր իրաւունք ունի իրեն ընկերներուն ի նպաստ դատ վարել։

Հանրագրուած ընկերութեանց համար տղ արգիլուած է (անտիպս) կազմել, որուն յանդգնողները կ'ենթարկուին օրինական պատժի։

Ինչպէս նաեւ գործադուլ կազմելու համար գործաւորներ եւ պաշտօնեաներ թելադրողներն, ու անոնց վրայ

բռնութիւն բանեցող կամ խաբէութեամբ յառաջ մղողներ կ'ենթարկուին մէկ շաբաթէն մինչեւ վեց ամիս բանտարկութեան եւ կամ անոր փոխարէն 1—25 ոսկի տուգանքի։

Եւ եթէ գործադուլ ընել տալու համար բռնի ոյժ կամ սպառնալիք ի գործ դրուած է, անոր հեղինակներն ալ կենթարկուին մէկ ամիսէն մինչեւ մէկ տարի բանտարկութեան եւ կամ անոր փոխարէն 1—50 ոսկի տուգանքի։

Եւ եթէ այս առթիւ ապրանքի եւ կալուածի մը վնաս հասցուցած են, կը դատապարտուին նաեւ անոր տուժման։

Իսկ հակառակ օրինաց (անտիքա) կազմելու յանդգնող հասարակութիւններ՝ կ'ենթարկուին իւրաքանչիւր 50—300ոսկի տուգանքի հատուցման։

Այն գործադուլ ընողներ եւ յայտարարողներ որոնք գիտնալով հանդերձ թէ բանակցութիւն տակաւին չարունակելի է երկուստեք որոշուած պատգամաւորներու մէջ եւ կամ թէ երկուստեք համաձայնութիւն կնքուելով հանդերձ՝ դժկամակին ընդունիլ զայն եւ ցոյցեր կազմակերպելու յանդգնին, այն պարագային կ'ենթարկուին 24 ժամէն մինչեւ մէկ շաբաթ բանտարկութեան եւ 25—100 ղրշ. տուգանքի։

Կառավարութիւն ի հարկին իրաւունք ունի բռնի ոյժը գործածելու գործադուլ ընողներու դէմ, պահպանելու համար երկրին անդորրութիւնը եւ ժողովրդեան

գործերը, եւ եթէ ընդհարում տեղի ունենայ եւ կասկած մը ծագի այդ մասին, կառավարութիւն իրաւունք ունի առժամանակեայ կերպով յետաձգել գործաւորներու պահանջքի խնդիրը։

Այս օրինաց հրատարակութենէն առաջ եթէ գործատէրերու եւ դրամատէրերու մէջ համաձայնութիւն մը կնքուած է, անվաւեր կը համարուի այլեւս։

Այն օրինաց գործադրութեան պաշտօն յանձնուած է ներքին եւ դատական գործոց եւ առեւտրական հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեանց։

ՇԱՀԱՏՈՒՐՔԻ

ՕՐԷՆՔՆԵՐ

(ԹԷՄԷԹԻԻ ՆԻԶԱՄՆԱՄԷՍԻ)

Օսմ. այն ամէն նահանգներու մէջ (գազա վէ նահիյէլէրտէ) ուր բնակչաց թիւը 2000 հոգիէն պակաս է ,զերծ են շահատուրք (թէմէթթիւ) վճարելէ։

Երկաթուղիի կայարաններու եւ նաւամատոյցներու եւ քաղաքէ քաղաք երկարաձգող ճամբաներու վրայ գտնուած պանդոկներ (խան վէ օթէլ) եւ շտեմարաններ (անպար) եւ սրճարաններ (գահվէ խանէ) եւ բաղնիքներ բանեցնողներ ենթակայ են շահատուրքի (թէմէթթիւ) վճարման։

Իսկ յետագայ գործերը զերծ են շահատուրքէ , որք են պետական դպրոցներու եւ մասնաւոր վարժարաններու ծառաները (միւսթէխտըմէյն) հեղինակներ (մուէլլիֆլէր) ընդհանուր բժիշկներ եւ դեղագործներ եւ կենդանաբաններ (պայթարլար) եւ կին մանկաբարձներ. պետական եւ մասնաւոր հիւանդանոցներու եւ որբանոցներու մէջ ծառայող պաշտօնեաներ եւ ծառաներ, տեսակին մէջ արձանագրուած քաղաքապետական ջրհանկիրներ (պէլէմիյէ տէֆթէրինէ մուգայէտ թուլումպաճիլէր) եւ չէնքերու մէջ աշխատող բանուորներ (ըէնչպէրլէր) ոգեւոր ըմպելիք եւ ծուխ եւ դրոշմաթուղթ ծախողներ (թիւթիւն վէ փուլ պայիլէրի) որսորդներ եւ ձկնորսներ (պալըճիլէր) մակուկավարներ (դայըդճի) եւ նաւավարներ (կէմիճիլէր), հանգագործներ (մաանէնճիլէր) ագարակապաններ (չիֆթճի) եւ մինակ իր կենդանիներ բուծանող ախուռապետներ (մանտրաճիլէր) ընդհ. երկրագործներ. (զրաա) հովիւներ եւ պարտիզպաններ (պաղչէվանլար) եւ այգեգործներ (պաղճիլէր) եւ գործաւորներէն անոնք որոնք ամսական 300 ղրշ.էն պակաս վարձք մը կստանան, ինչպէս նաեւ 15 տարիքէն պակաս եղող գործաւորներ զերծ են շահատուրքէ (թէմէթթիւ վէրկիւսինտէն միւսթէսնա սըրլար։)

Այլ եթէ ասոնք ուրիշ գործեր ալ ունին ասոնցմէ ի զատ, անոր մասին ենթակայ են շահատուրքի վճարման։

Շահատուրքեր երկու տեսակ են

Մասնաւոր գասակարգ (սընըֆը մախսուս) որոնք որոշ (մաղթու) տուրքերու ենթակայ են. զոր օրինակ .
Ա. կարգ. Բ. կարգ, Գ. կարգ.

Մասնաւոր կարգ.	Ա. կարգ,	Բ. կարգ.	Գ. կարգ	
5000	3000	1500	750	Դրամատէրեր (պանքէրլէր) սեղանաւորական ընկերութիւններ եւ սեղանաւորներ (չիրքէթի սարաֆիէ վէ սարաֆլար) եւ մեծաքանակ առեւտուր ընող վաճառականներ (թոփտան ալըշ վէրիշ էտէն թիւճարլար) ինչպէս նաեւ պարէնի (զախիրէ) խաղողի թուզի նման ապրանքներու վրայ գործառութիւն ընողներ։
	400	250	150	Լուսայատիսներ (քէօշէ սարաֆ) եւ դաւառներու մէջ եղած սեղանաւորներ։
2500	1500	1000	500	Շոգեշարժ եւ եկեքտրաշարժ եւ ուրիշ արուեստական ուժերով գործող գործարաններ։
	500	400	300	Պանիրի, օճառի (սապոն) ձիթաեփուղ (զէյթին եաղը) ալերբի (մագարօնա) ձիթանաններ (պէզիր խանէլէր)։
	250	130	100	Ջրաղացներ (սու տէյիրմէնլէրի) հովաղացներ (եէլ տէյիրմէնլէրի) ենթակայ են սոյն տուրքերուն։

Ա. կարգ	Բ. կարգ	Գ. կարգ	
500	250	100	Ջուրով եւ շոգիով շարժող տախտակահատներ (սու վէ պըխար իլէ միւթէհարիք խըզարլար։)
2000	1000	500	Յանձնակատարներ (գոմիսիոնճիլէր) եւ դրամամիջնորդներ (գումարիս տէլալլէրի։)
200	150	100	Կալուածամիջնորդներ (էմլակ ալըմ սաթըմ տէլալլէրի) եւ աւանդատուներ (էմանէթճիլէր)
40	30	20	Մունետիկներ (միւնատիլէր։)
300	200	100	Երկրաչափներ (միւհէնտիսլէր) եւ ճարտարապետներ (մէյմարլար։)
150	100	50	Շէնք չինողներ (էպնիյէ գալֆալարի)
100	60	30	Փոքրագրիչներ (գալէմքեարլար) հիւսներ (տիւզկէրլէր) որմագործներ (սուվարճիլէր) ծեփող եւ ջնարակող վարպետներ (սըվաճի վէ պաոէնաճի վէ մէրմէրճի ուսթալարը)
250	150	75	Վաճառատուններու (թիճարէթքեարլարատ) գործարան-

	Ա. կարգ	Բ. կարգ	Գ. կարգ
ներու (ֆապրիգալարտա) եւ Ծովու բաղնիք վարձողներէն (տէնիզ համամի միլլ-թէզիմլէրտէն)։	200	100	50
Թատերական եւայլ ներկայացումներու ընկերութիւններէն (թէատրօ վէ սայիր լուպիաթ դումգանեէլէրտէն)	1000	500	250

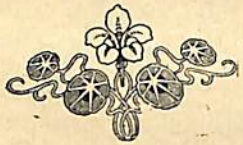

Գործատէրեր կրնան բողոքել իրենց վրայ տրուած տուրքերու տեսակին, կարգին, քանակին մասին, եւ երբ հաստատեն թէ որոշուած կարգը իրենց շահած վաստակի հարիւրին երեքէն աւելի է, այն ատեն կարգէն կիջուցուի, այսինքն եթէ առաջին կարգի տուրք մը տրուած է, երկրորդ կարգին կիջուցուի. իսկ եթէ Բ. կարգի տրուած է, Գ. կարգի կ'իջուցուի։

Գ. կարգի գործատէր մը երբ հաստատէ թէ իրեն վրայ տրուած տուրքը բնաւ չի համեմատիր իր վաստակին հետ, այն պարագային կէս առ կէսի կը զեղջուի։

Բ. տեսակ տուրքն է համեմատական հաշուով բաշխուածները զոր այս ալ երեք տեսակ են։

	Ա. կարգ	Բ. կարգ	Գ. կարգ
առ հասարակ գործատուններու (իմալաթխանէլէր ոէ) աշխատող վերահսկողներու (տիրէքթօրլար)։			
Վաճառատուններու, գործատուններու եւ գործարաններու մէջ աշխատող հսկողներէն (իշ պաշի) եւ գործաւորներէն (ամէլէ) եւ բեռնակիրներէն (համալ) ի զատ բանուորները (միւսթախտամէն)։	100	75	50
Վաճառատուններու եւ գործարաններու եւ առհասարակ գործատուններու եւ մասնաւոր տուներու մէջ աշխատող ծառաներ (խըտմէթքեարլար։)	30	20	10

Փայտահատներ (քէրէսթայ վէ օտուն գաթ էտէն պուչաղՀըլար) եւ ածխագործներ (քէօմիւր իմալ էտէն ամէլէլէր)։	300	20	10
Շրջուն փերեզակներ (կէզիճի էսնաֆը)։	30	20	10
Բեռնակիրներ (համալլար)։	30	20	10
(սէրկիճի էսնաֆը)	50	30	20
	Ա. կարգ	Բ. կարգ	Գ. կարգ
Տօնավաճառներու մէջ (փանայիրլէրտէ) փերեզակութիւն ընողներ (սէրկի) եւ կենդանիի առեւտուր ընողներ, իւրաքանչիւր տօնավաճառի համար։	20	15	10
Խաչնավաճառներ (ճէլէպ) եւ ուրիշ կենդանավաճառներ (հայվան թիճարլարի)։	500	300	150
Խեղկատակներ (հոգապազ) եւ խեղախաղներ (խէյալճի) եւ նուագածուներ (չալգըճիլէր)։	40	30	20
Զոյգձի նստելիք կառքերու տէրերէն իւրաքանչիւր մէկ կառքի համար.	100	80	40
Միաձի նստելիք կառքերու տէրերէն, իւրաքանչիւր մէկ կառքի համար։	50	40	20

Զոյգձի բեռնակիր կառքերէն մէն մի կառքի համար	40	30	20
Միաձի բեռնակիր կառքերէն մէն մի կառքի համար	20	15	10
Ուղտապաններէն (տէվէճի			15
Գրաստի տէրերէն (պարկիր գաթը մէրքէպ) իւրաքանչիւր գրաստին համար։		10	5

Ա. Որոշ տուրքի (մաղթու թէմէթիւատէ) մէջ չեղող վաճառատուներ (թիճարէթկեահլար) արուեստանոցներ (տարիւլ սէնաայար) ընկերութիւններէն եւ բժիշկէն փաստաբանէն գեղագործէն աստմնաբոյժէն (տիշճի) լրագրի արտօնատէրերէն իրենց ընական գործատեղիին չէնքին արժէքին հաշուով հարիւրին երեք համեմատութեամբ տուրք կը գանձուի, իսկ եթէ այդ չէնքի մէկ մասի մէջ կաչխատի միայն, այն պարագային իր բռնած մասի համեմատութեամբ կ'որոշուի։

Բ. Կայս. արտօնութեամբ վաւերացած ընկերութեանց մէջ ծառայողներու (միւսթախտըմէյն) ստացած տարեկան վարձքին երեք հազար վեց հարիւր ղրշ. զեղջելէ ետք մնացեալ գումարին հարիւրին երեք համեմատութեամբ տուրք մը կառնուի, այդ ընկերութիւն պարտաւոր է տարեցուխէն երկու ամիս առաջ կառավարութեան ներկայացնել ծառայողներու անունը, եւ տարեկան վաստակէն ղրշ. չնկ. պարտաւոր է իր որոշ ժամանակին մէջ վճարել կառավարութեան։

Գ. Կառավարական պարէնի (էրզաղ) եւ ճամբու եւ տասանորդի (էօշիւր) եւ զանազան յանձնառութիւններ ընողներ (միւթէհիտլէրտէն) ստանձնած գործե-

բու մինչեւ 100000 ղրշ. ի գումարին 5 0/0 համեմատութեամբ չա՛նը համարելով անկէ 3 0/0 հաշուով տուրք վճարելու պարտաւոր են։ Ընկերութեան մը անդամներէն առանձին, առանձին տուրք պահանջել ներելի չէ. տակաւին անհատ մը կամ ընկերութիւն մը քանի տեսակ որ գործ եւ մասնաճիւղեր ունենայ իւրաքանչիւրին զատ զատ տուրք վճարելու պարտաւոր է։

Վաճառատուններ եւ արուեստանոցներ եւ գործատներ պարտաւոր են տարեշրջանէն երկու ամիս առաջ կառավարութեան ներկայացնել իրենց տան մէջ աշխատող պաշտօնէից եւ ծառաներուս տեղեկագիրը (պէյաննամէսի)

Այն պարագային կառավարութեան պաշտօնեան կը դիտէ, երբ անոնց մէկն առաջին վեցամսեայ շրջանին մէջ սկսած է գործի, տարեկան ամբողջ տուրքի կ'ենթարկէ, իսկ երբ երկրորդ վեցամսեային սկսած է, անոր կէսին պարտի կանխիկ վճարելու զոր վերոյիշեալ պաշտօնէից շահատուրքերու զեկուցագիրը (թէմ.թիւ խապարնամէսի) կը հաղորդուի իրենց վաճառատան, վաճառատունն ալ պարտաւոր է որոշ ժամանակին վճարել զայն, հակառակ պարագային իրենք տուժելու պարտաւոր են.

Կառավարութեան պաշտօնատուն, պարտաւոր է ամէն տարի մինչեւ Դեկտեմբեր ամսոյ 15, յիշեալ տուրքերու մէկ ցանկը պատրաստելով փակցնել մզկիթներու եւ եկեղեցիի եւ խախամատան դռներու քով եւ հրապարակային տեղեր, զոր կը ծառայէ իբրեւ զեկուցագիր։ Ասոր ենթականեր եթէ ունի դիտողութիւն (ինթիրազ) մը ունին իրենց տուրքի մասին, իրաւունք ունին մինչեւ յունվար ամսոյ 15, բողոքագրով մը դիմում ընել նոյն պաշտօնատան, իսկ անկէ ետք, անլսելի կը մնան։

Տուրքի մը մասին առարկութիւն (ինթիրազ) եղած պարագային, որոշ ատենի մէջ թէ քաղաքապետական (պէլէտիյէ) եւ թէ առեւտրականսենեակէ (թիճարէթ օտասընը) ընտրուած յատուկ անդամներէ յանձնաժողով մը կը կազմուի. իսկ առեւտրական սենեակ չը գտնուած տեղերու մէջ միայն քաղաքապետական պաշտօնէութեան կողմէ նախնական քննութիւն մը կը կատարուի (պիտայէթէն թէտգիզ իտիլիր) եւ իրենց որոշումը նոյն խնդրագրին եւին մակագրելով կը վերադարձուի, ասոր դէմ թէ բողոքարկուն եւ թէ նոյն տուրքը գրող պաշտօնէութիւն կրնան վերատին բողոքել եւ վերաքննութիւն պահանջել, այն պարագային խնդիրը կը յանձնուի տեղական մէճլիս իտարէին. որուն տալիք վիճռը բացարձակ է այլեւս (գաթի տրը)։

Շահատուրքերը երկու վճարումով (թադսիթլէ) կը գանձուին, մէկ մաս մարտ ամսոյ մէջ, միւս մասը սեպտեմբերի մէջ. այս ժամանակամիջոցի մէջ չը վճարողներուն տասն օր պայմանաժամ կը տրուի վճարելու համար, եթէ այս անգամ ալ չը վճարեն, կ'ենթարկուին հարիւրին քսան յաւելման տուգանքի։

Այս տուգանքը հաղորդող զեկուցագիրը (իխպարնամէսի) կառավարութեան պաշտօնէին կողմէ կը հաղորդուի հարկատուին եւ ստորագրութիւն մը կ'առնուի անկէ յանձնուածն ապացուցանելու համար.

Հարկատուն եթէ ասոր վրայ ալ դժկամակի վճարելու ու դարձեալ այն պարագային կառավարութեան պաշտօնի կողմէ արգելման ներքեւ կառնուի

(թահթը հաճզա ալընուբ) կարասիներու եւ ապրանքներու մէկ մասը եւ աճուրդի հանելով (միւզայէտէէ չըդարարագ) կը ծախուի եւ կը դանձուի հետզհետէ տեղի ունեցած ուրիշ ծախսերով։

Իսկ եթէ ապրանք չունենայ եւ կամ ծախուած մասը չը բաւականանայ հատուցանելու ամբողջ տուրքը այն ատեն առժամանակեայ կերպով կ'արգիլուի զինք իր գործառնութենէն մինչեւ որ հատուցանէ զայն։

Այն հաստատութիւնները որոնք անսատեն իրենց գործածած պաշտօնէից եւ ծառաներու ցուցակը յանձնելու, կառավարութիւն իրաւունք ունի անոնց անունները կառավարութեան պաշտօնատուներուն հաղորդելու եւ պահանջել որ արգելք յարուցանեն անոնց ո եւ է գիմումներու դէմ, այսինքն յետաձգել իրենց ներկայացած խնդիրներն, մինչեւ որ սակայն յանձնել զայն։ Այդ եղանակաւ ձեռք բերուած տեսակին համեմատ կորոշուի թէ հաստատութեան եւ թէ իր ենթականերուն տուրքերը. եւ ո եւ է առարկութիւն մը չընդունիր անոնց մասին, իբրեւ պատիժ անոնց վարմանց։ Այն տուրքը որուն մասին առարկութիւն (թիթրազ) եղած է հարկատուին կողմէ, կը յետաձգուի մինչեւ խնդրոյն վախճան եւ անոր համեմատ կը դանձուի.

Այն պաշտօնեաներ որոնք անիսոյթ վարուին տուրքերու դանձման եւ հաստատութիւններէն ցուցակ պահանջուած պարագային անոնցմէ ստացած մերժումը անմիջապէս կառ.չը հաղորդելու գործին մէջ, առաջին անգամ կենթարկուին յանդիմանութեան (թէվպիխէ), երկրորդին՝ մէկ շաբթուան մը ամսականի զեղչման, եւ այս ընթացքը երեք անգամ կրկնուած պարագային պաշտօնէ դադարման։

Հարկատու մը երբ առաջին վեցամսեայ շրջանի մէջ ձգէ իր գործը, միայն այն վեց ամսեայ տուրքը վճարելու պարտաւոր է. իսկ երկրորդ շրջանի մէջ ձգած պարագային՝ ամբողջը միասին։ Ինչպէս նաեւ առաջին վեցամսեայ մէջ որոշ տուրքէն համեմատականի (բէսմի մագթուատան բէսմի նիսպիէ) անցնողներ այն շրջանի մէջ փոխոխութիւն պահանջելու իրաւունք ունին, երկրորդ շրջանին համար իրաւունք չունին։

Հաստատութիւններն ալ պարտաւոր են իրենց գործածած պաշտօնեաներէն եւ ծառաներէն հրաժարողներու եւ վեցամսեայ պարտքը դանձելու եւ մնացեալ թուղթը վերադարձնելու։

Տեղափոխութիւն ընող ամէն հարկատուն իր հարկաթուղթի (զօչան) փոխադրուած տեղի հարկահաւաք պաշտօնէութեան ներկայացնելու եւ արձանագրել տալու պարտաւոր է։

Առանց հարկավճարի վաճառականութիւն եւ արուեստ ի գործ դնողներէն կրկնապատիկ տուրք կ'առնուի (իբի զաթ բէսմ ալընը) անոր վճարման դժկամակողներու գոյքերը կը ծախուի ու կը դանձուի, եթէ գոյք չունենայ. առժամապէս գործէ կը դադրեցուի։

Ով որ կառավարութեան լուր տայ առանց հարկավճարի մնացածներու անունները. դանձուելիք կրկնապատիկ տուրքին կէսը անոնց կը տրուի։

Օտար անցորդներ (եապանճի կէզիճիլէր) երբ ո եւէ արուեստ եւ առեւտուր մը ընելու զբաղին, շահատուրքի վեցամսեան կ'առնուի միայն. իսկ չարունակած պարագային երկրորդ շրջանին կրկին կ'առնուի։

Այս օրէնքի գործադրութեան պաշտօնը Պետական դանձու նախարարութեան (մալիէ նէզարէթինէ) յանձնուած է։

Վ Ե Ր Ջ

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
C.C.P.A. Публичная Библиотека
7/XI 1922
Именна, Мясникяна
Ա. ՍՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ՑԱՆԿ ՆԻՒԹԵՐՈՒՆ

Երես

Սահմանադրութ. օրէնքները (Դանուն Էսասի) 10

Օսմ. ժողովրդական Ընդհ. իրաւունքները 12

Նախարարութիւն (Վիւքէլա) 14

Պաշտօնէութիւն (Մէմուրյն) 17

Ընդհ. ժողով (Մէճլիսի Ումումի)

Ծերակուտական ժողով (Մէճլիսի Այան) 20

Երեսփոխանական ժողով (Մէճլիսի մէպուսան) 21

Դատարաններ (Մուհաքէմէլեր) 24

Բարձրագոյն Ատեան (Տիվանը Ալի 25

Ելեւմտական խնդիր (Ումուրը Մալիյէ) 26

Կուսակալութիւններ (Վիլայաթ) 27

Զանազանք 28

Ներքին կանոնագիր Ծերակուտական ժողովոյ 30

Օրինագիծներու խմբագրութիւնը (Դանուն լայիհալարը թանզիմի) 31

Ծերակուտական ժողովին մատուցուած խնդրագրեր (Հէյէթը Այանա արզուհալլար) 33

Ստիպողական որոշումներ (Իսթիճալ գարարի) 34

Բուէարկութեան եղանակ (Իսթիսհալը ըէյ)

Ներքին կարգապահութիւն (Ինզիպաթը տախիլիյէ) 36

Երեսփ. ժողովոյ ներքին կանոնագիրը 37

Հարցապնդում նախարարութեան (Իսթիզահը մատէ) 40

Երես

Նախաբարի մը մասին բողոք (Վիւքելա ալէյ-հինտէ չիքայէթ) 41
Երեսփոխանական ժողովին տրուած բողոքագրեր (Մէպուսանա վէրիլէն խթիտալար) 42
Ստիպողական ենդիրներ (մէվատը միւսթաճէլէ 43
Քուէարկութեան եղանակ
Խորհրդակցութեան ձեւ 48
Ներքին կարգապահութիւն (մուհաֆէզի նիզամ վէ ինթիզամ) 49
Երեսփոխանի մը ուղեւորութեան արտօնութիւնը (մէպուսարը Թաչրտեա աղիմէթի իչիւն մէզունիէթ 51
Երեսփոխանական եւ ծերակուտական ժողովներու յարաբերութիւններ (հէյէթը մէպուսանը հէյէթը Այան իլէ միւնասէպաթը) 52
Պաշարման վիճակ, զինուորական տեսան (Իտարէի էօրֆիէ) 53
Ընկերակցութեանց օրէնք (ճէմիյէթ գանունը) 55
Գործադուլի օրէնք 61
Շահատուրքի օրէնքներ (թէմէթթի նիզամ. 66

Հայաստանի Ազգային գրադարան
NL0438223

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՈՒՐԻՇ ԳՈՐԾԵՐԸ

1. Հաւաքածոյ Օրինաց, Մասն Ա. Գին 5 ղրշ.
2. Հաւաքածոյ Օրինաց, Մասն Բ. « 5 «
3. Ընթացք Վաճառականի (վաճառականական օրէնքներ) « 3 «
4. Զինուորական կանոնագիր « 1 «

Գին 31/2 ղրշ.

Կը ծախուի բոլոր գրավաճառներու քով եւ ԿՈՀԱԿի Խմբագրատունը (Կ. Պոլիս, Փոսթարկղ թիւ 125)։ Մեծաքանակ ուզողներուն կարենոր զեղչ կը տրուի։

Դիմել հեղինակին գրասենեակը՝
Կ. Պոլիս, Զաքմաքճըլար, Մեծ Նոր Խան թիւ 23

909

34.610